

אמצעי התשלום, האשראי והמוסדות הבנקאיים

1. קווים עיקריים בהתפתחות מערכת הכספים

התפתחות מערכת הכספים במשך 1965 היתה, במידה רבה, בבחינת המשך למגמת ההאטה בהתרחבות המוניטארית שנסתמנה בתחילת 1964. הנכסים הכספיים שבידי הציבור, הכוללים את אמצעי התשלום והפיקדונות הפחות נזילים במערכת הבנקאות, עלו ב-1965 ב-13 אחוזים בממוצע שנתי, לעומת גידול בשיעור 12.6 אחוזים ב-1964 ו-24 אחוזים, בממוצע, בשנים 1960 עד 1963. אמצעי התשלום עלו מראשית השנה ועד סופה ב-191.5 מיליון ל"י, עלייה ב-11.2 אחוזים, לעומת עלייה בשיעור 6.1 אחוזים אשתקד ושיעור גידול שנתי ממוצע של כ-22 אחוזים בשנים 1960 עד 1963. ב-1965 היתה הרמה הממוצעת של אמצעי התשלום גבוהה ב-9 אחוזים בלבד מזו של 1964, לעומת עלייה בשיעור 13 אחוזים ב-1964 ו-20 אחוזים, בממוצע, בשנים 1960 עד 1963. שיעור גידול זה ברמה הממוצעת של אמצעי התשלום, הינו הנמוך ביותר מאז קום המדינה והוא עולה אך במעט על שיעור הגידול בתוצר הלאומי הריאלי.

הגידול המהיר באמצעי התשלום ובפיקדונות הפחות נזילים, שאפיין את השנים 1962 ו-1963, היה גבוה במידה ניכרת מקצב גידול התוצר הלאומי הריאלי באותן שנים, והביא אז ליצירת עודפי נזילות וללחץ ביקוש ניכר במשק. עודפי הנזילות והביקוש הרב שנבע מהם לא השתקפו במלואם בעליית מדד המחירים לצרכן ובגידול בגירעון השוטף במאזן התשלומים בשנים אלו, כיוון שחלק מעודפי הנזילות נספג בשוקי ניירות הערך והמקרקעין, שווקים ששגשגו באותה עת, וכן עקב פעולות לריסון המחירים שנקטה הממשלה. בשנת 1964 החל להסתמן מפנה במגמות אלו, מפנה שנמשך גם ב-1965. הפעילות בשוקי ניירות הערך והמקרקעין נחלשה וגבר לחץ הביקוש לסחורות ולשירותים בעיקר ב-1964. מחירי מוצרי התעשייה כמעט שלא עלו, עקב פעולות הממשלה לריסון המחירים, אך חלה עליית מחירים במוצרים ובשירותים שלא היו בפיכות. לקראת סוף 1964 נחלשה יעילותן של הפעולות לריסון המחירים, ומדד המחירים לצרכן החל לעלות בקצב מהיר שהתחזק בשליש הראשון של 1965. עם זאת, גדל במידה רבה ב-1964 עודף היבוא והואט קצב ההתרחבות המוניטארית במידה ניכרת, בעוד שנמשך הגידול בתוצר הלאומי הריאלי. שנת 1965 היתה שונה במקצת מקודמתה בכך, שעליות המחירים היו חזקות יותר ואילו בגירעון השוטף במאזן התשלומים חל שיפור, לאחר הגידול הרב שחל בו אשתקד. קצב הגידול באמצעי התשלום אמנם היה מהיר יותר במשך השנה אך הגידול ברמה הממוצעת של אמצעי התשלום היה בשיעור נמוך יותר מאשקד. עליית המחירים שהתנהלה, כאמור, בקצב מהיר בשליש הראשון של 1965, בהמשך להתפתחות בסוף 1964, נחלשה בחודשים שלאחר מכן, עם צמצום לחצי הביקוש וההאטה בהתרחבות המוניטארית שנמשכה בשנת 1965.

התפתחויות אלו תרמו להקטנת עודפי הנזילות שהיו במשק, וליצירת דחקות מסוימת בתחום הכספים, דבר שהתבטא, בין השאר, גם בשימוש אינטנסיבי יותר באמצעי התשלום, כפי שהוא משתקף בעליית מהירות המחזור של אמצעי התשלום ובעליית שער הריבית בשוק התיווך בשטרות.

¹ אם נכללים בנכסים הכספיים גם השטרות בתיווך הבנקים והמילווה קצר המועד, נקבל גידול שנתי ממוצע בשיעור 13.4 אחוזים ב-1965, לעומת 22.2 אחוזים ב-1964.

לוח ט"ו 1

גידול הנכסים הכספיים שבידי הציבור, לפי המקורות והמרכיבים, 1960 עד 1965

העלייה או הירידה (-) לעומת השנה הקודמת							1965	1964	1963	² 1962	¹ 1962	1961	1960	
1965	1964	1963	² 1962	¹ 1962	1961	1960								
(מיליוני ל"י)							(אחוזים)							
ה מקורות														
14.3	2.8	³ 18.0	138.8	67.4	34.1	63.7	219.0	42.2	³ 227.4	733.1	355.8	134.4	153.3	צבירת נכסים במטבע חוץ
12.5	15.7	19.7	27.4	16.2	18.3	21.9	136.4	148.2	155.3	169.3	99.9	95.5	93.7	הרחבת אשראי לציבור ⁴
23.9	71.7	⁵ 824.3	-95.4	-19.7	-13.4	-1.1	54.6	95.4	-59.6	-35.5	-22.9	4.2	2.2	הרחבת אשראי לממשלה
—	⁶ —	⁶ —	⁶ —	⁶ —	⁶ —	⁶ —	-16.5	-31.8	⁵ 118.7	-295.4	-60.9	-48.0	-4.1	גורמים אחרים, נטו
14.6	10.4	22.0	39.8	25.9	14.9	24.4	393.5	254.0	441.8	571.5	371.9	186.1	245.1	טך כל המקורות
ה מרכיבים														
11.2	6.1	28.1	29.7	29.7	10.1	21.3	191.5	98.1	352.7	287.5	287.5	88.9	154.3	אמצעי תשלום
20.3	18.6	11.9	60.9	18.1	26.4	32.7	202.0	155.9	89.1	284.0	84.4	97.2	90.8	פיקדונות פחות נזילים ⁷
14.6	10.4	22.0	39.8	25.9	14.9	24.4	393.5	254.0	441.8	571.5	371.9	186.1	245.1	טך כל הנכסים הכספיים

(1) למעט הפרשי הצמדה ותוספת שיערוך, הנובעים משינוי שער המטבע של היתרות הנקובות במטבע חוץ, שנוספו ב"9 בפברואר 1962.

(2) לרבות הפרשים, הנובעים מהפיתוח והפרשי ההצמדה.

(3) לאחר פירעון מוקדם של חובות לחוץ-לארץ בסך 148.7 מיליון ל"י.

(4) האשראי לציבור אינו כולל אשראי מתוך פיקדונות למתן הלוואות.

(5) לרבות אשראי בסך 148.7 מיליון ל"י מבנק ישראל לשם פירעון מוקדם של חובות הממשלה לחוץ לארץ.

(6) היתרה כסעיה זה היא קטנה, ולעיתים אף שלילית. ושיעורי השינוי בה, המגיעים לעיתים למאות אחוזים כתוצאה מתנודות קלות, הם נטולי משמעות.

(7) בניכוי פיקדונות למתן הלוואות.

המשך מגמת ההאטה בהתרחבות המוניטארית ניכר גם בקצב גידול הנכסים הנוזלים האחרים שבידי הציבור. הפיקדונות הפחות נוזלים שבידי הציבור המשיכו אמנם לגדול בקצב מהיר, יחסית, במשך השנה, אך פיקדונות אלו מורכבים בעיקר מפז"ק ומתמ"מ, שגידולם משקף את הגברת הביקוש להחזקת נכסים במטבע חוץ. לעומת זאת, עלתה יתרת השטרות בתיווך בנקים ב־1965 ב־161 מיליון ל"י, שהן 26 אחוזים. לעומת גידול בסך 179 מיליון ל"י (41 אחוזים) ב־1964, ואילו במילווה הממשלתי קצר המועד הרגיל¹ חלה ירידה בסך 75 מיליון ל"י, לעומת גידול בסך 50 מיליון ל"י בקירוב ב־1964.

הירידה בגירעון השוטף במאזן התשלומים והעלייה שחלה בקבלת אשראי מחוץ לארץ השתקפו, בין השאר, בגידול ניכר, יחסית, בנכסים במטבע חוץ שבמערכת הבנקאות — 73 מיליון דולר ב־1965, לעומת 14 מיליון דולר בלבד ב־1964. גידול זה בנכסים במטבע חוץ היה המקור העיקרי להרחבה המוניטארית. גם הגידול באשראי לציבור ולממשלה תרם להתרחבות זו, אם כי תרומתו היתה נמוכה מזו של אשתקד. האשראי, נטו, לממשלה גדל ב־1965 ב־55 מיליון ל"י והאשראי לציבור עלה ב־136 מיליון ל"י, לעומת 95 מיליון ל"י ו־148 מיליון ל"י, בהתאמה, בשנת 1964.

האשראי הבנקאי לציבור גדל בשנה הנסקרת בשיעור נמוך, לעומת גידולו בשנים שקדמו לה. בשנת 1963 הגיע שיעור הגידול ל־19.7 אחוזים וב־1964 ל־15.7 אחוזים, בעוד אשר ב־1965 גדל האשראי הבנקאי לציבור ב־12.5 אחוזים בלבד. למעלה ממחצית מתוספת האשראי ב־1965 ניתנה מחוץ למסגרת הנוזליות הרגילה, כאשראי מוכוון על ידי בנק ישראל² או כאשראי במטבע חוץ לתושבים מקומיים. הרחבת האשראי הרגיל במטבע ישראלי נתאפשרה על ידי הגידול, שחל בסך הנכסים הנוזלים שבידי המוסדות הבנקאיים.

העלייה בנכסים הנוזלים של המוסדות הבנקאיים נובעת, בעיקר, מגידול יתרות מטבע החוץ בבנק ישראל, עלייה שהיתה גדולה יותר מזו, שחלה בפיקדונות במטבע חוץ של הציבור. לאחרונים היתה השפעה מצמצמת על היקף הנכסים הנוזלים. הגידול בנכסים הנוזלים איפשר למוסדות הבנקאיים לצמצם, בכדי שליש, את גירעון הנוזליות האסור, גירעון שהגיע לממדים נכבדים ב־1964, ועם זאת, להרחיב את האשראי לציבור, אם כי בהיקף לא רב.

ההתרחבות המוניטארית לא התנהלה בצורה אחידה במשך השנה. בשלושת החדשים הראשונים של השנה נמשכה מגמת ההאטה הניכרת בהתרחבות, שאפיינה את שנת 1964, ואילו ברביע האחרון של השנה, חלה ירידה בסכום אמצעי התשלום. עיקר הגידול באמצעי התשלום התרכז, כאמור, בחודשים אפריל-ספטמבר 1965, חודשים שבהם היה הגידול הרב בחוב הממשלה למערכת הבנקאות הגורם העיקרי להתרחבות. הרחבת האשראי לציבור תרמה אף היא להתרחבות המוניטארית, בעיקר במחצית השנייה של השנה, לאחר שבמחצית הראשונה לא חל כל גידול באשראי לציבור. צבירת מטבע חוץ התנהלה במתכונת עונתית רגילה, כאשר עד סוף יוני חלה עלייה בסך הנכסים במטבע חוץ, ומיולי ואילך חלה בהם ירידה.

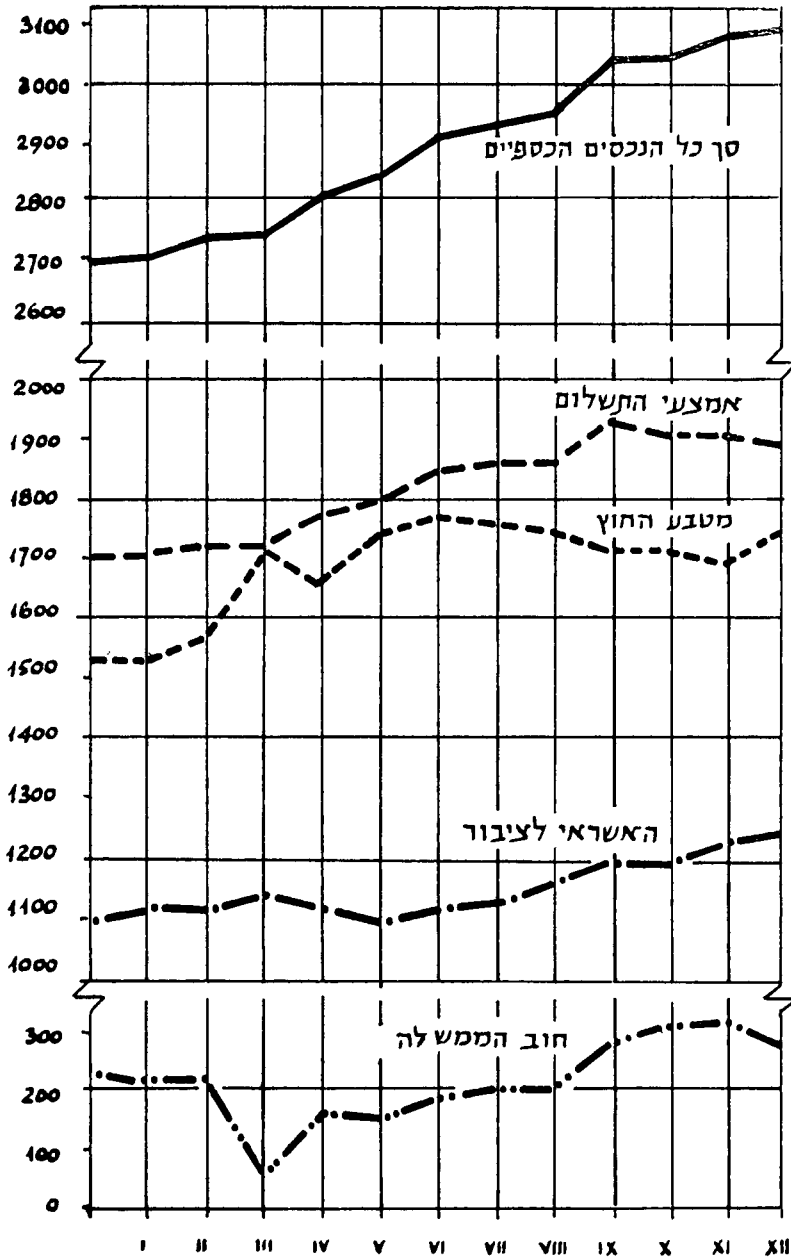
תופעה בולטת ב־1965 היתה הגידול הרב בביקוש לנכסים במטבע חוץ, שהשתקף גם בגידול הניכר בחשבונות פז"ק ותמ"מ. בשני האחרונים חל גידול ב־170 מיליון ל"י, לעומת גידול בסך 129 מיליון ל"י ב־1964, בעוד שבהיקף הפיצויים האישיים חלה ירידה — מ־134 מיליון דולר ב־1964 ל־114 מיליון דולר ב־1965. הגידול בחשבונות פז"ק ותמ"מ הוחש במחצית השנייה של השנה, עם זאת, חלה בתקופה זו גם עלייה בעסקות באגרות החוב הצמודות למט"ח ובניירות ערך זרים, עלה מחיר הדולר מפיקדונות נת"ד ועלו שערי הדולר והזהב בשוק השחור. לאי ההמרה של חלק ניכר מהעברות השוטפות של כספי פיצויים אישיים מגרמניה נודעה השפעה מצמצמת על הגידול בסכום

¹ למעט המילווה הבנקאי המיוחד. מילווה זו עלה ב־1965 ב־23 מיליון ל"י, במסגרת ההסכם למתן אשראי, בסך 50 מיליון ל"י, לממשלה על ידי המוסדות הבנקאיים, מתוך הנוזליות הרגילה.

² שחרורים ממסגרת הנוזליות וניכיון משנה של שטרות.

סך כל הנכסים הכספיים, אמצעי התשלום והמקורות, לפי חודשים, 1965

(מיליוני ל"י)

אמצעי התשלום ועל רמת הביקוש במשק. אך עם זאת, יש לציין, שיתרת חשבונות הפו"ק והתמ"מ לסוף 1965 הסתכמה ב-862 מיליון ל"י. פיקדונות אלה הם בעלי נזילות גבוהה, יחסית, דהיינו, ניתן להמירם לאמצעי תשלום במהירות רבה.

2. אמצעי התשלום

ב-1965 עלו אמצעי התשלום ב-191.5 מיליון ל"י — עלייה ב-11.2 אחוזים — לעומת 6.1 אחוזים בלבד אשתקד. הגידול הממוצע באמצעי התשלום בשנה זו היה נמוך יותר, והוא הסתכם ב-9 אחוזים, לעומת 13 אחוזים בממוצע ב-1964 ו-22 אחוזים בממוצע שנתי בשנים 1961 עד 1963.

עליית אמצעי התשלום ב-1965 התרכזה, למעשה, בששת החודשים אפריל עד סוף ספטמבר; בחודשים אלו הסתכמה העלייה בכ-211 מיליון ל"י. ברביע הראשון של השנה הסתכמה העלייה באמצעי התשלום ב-18.2 מיליון ל"י בלבד, והיא היתה בבחינת המשך לעלייה האיטית, שאפיינה את שנת 1964. ברביע האחרון חלה באמצעי התשלום ירידה בסך 37.5 מיליון ל"י. התפתחויות אלו התבטאו, כאמור, בגידול בשיעור 9 אחוזים בלבד ברמה הממוצעת של אמצעי התשלום מ-1964 ל-1965.

העלייה הרבה באמצעי התשלום בתקופה אפריל—ספטמבר נבעה בעיקר מהעלייה הניכרת, שחלה בתקופה זו בחוב הממשלה למערכת הבנקאות, אם כי במשך השנה כולה עלה החוב בהיקף לא רב. השפעת הצבירה של נכסים במטבע חוץ על אמצעי התשלום קוזה, במידה רבה, באמצעות הגידול הרב שחל בחשבונות פו"ק ותמ"מ.

פיקדונות עובר ושב עלו בסך 124.4 מיליון ל"י. עלייה זו היתה מורכבת מעלייה בסך 76 מיליון ל"י בפיקדונות הניתנים למשיכה באמצעות שיקים ומעלייה בסך 48 מיליון ל"י בפיקדונות שאינם ניתנים למשיכה באמצעות שיקים. כתוצאה מכך, עלה משקלם של האחרונים בכלל פיקדונות עובר ושב מכ-36 אחוזים בממוצע ב-1964 ל-37 אחוזים בממוצע ב-1965.¹

המזומנים שבידי הציבור עלו ב-67.1 מיליון ל"י, ובסוף דצמבר 1965 היה משקלם 34.6 אחוזים מתוך סך כל אמצעי התשלום, בדומה לחלקם בשנת 1964. בממוצע שנתי, חלה ב-1965 עלייה בחלקם של המזומנים בסך אמצעי התשלום — מ-34.7 אחוזים ב-1964 ל-35.3 ב-1965. עלייה זו נובעת מן העלייה שחלה ב-1964, הואיל וב-1965, כאמור, היה חלקם של המזומנים ברמה יציבה למדי.

במהירות המחזור של אמצעי התשלום, הנמדדת על פי ההכנסה הלאומית, חלה עלייה בשיעור 9 אחוזים בקירוב; ובמידה לפי סך המקורות לשימוש המשק הסתכמה העלייה ב-4 אחוזים, לאחר שבשנת 1964 היתה העלייה במהירות המחזור נמוכה בהרבה ובשנת 1963 חלה ירידה במהירות המחזור.

השינויים במהירות המחזור של אמצעי תשלום, או, במילים אחרות, השינויים ביחס שבין אמצעי התשלום לבין ההכנסה הלאומית, או המקורות העומדים לרשות המשק², משקפים את מידת

¹ לשינויים בהרכב פיקדונות עובר ושב יש ליחס משמעות מסוייגת במקצת, הואיל וגם הפיקדונות, שאינם ניתנים למשיכה באמצעות שיקים, כוללים סוגי חשבונות מסחריים בעלי מהירות מחזור גבוהה, יחסית.

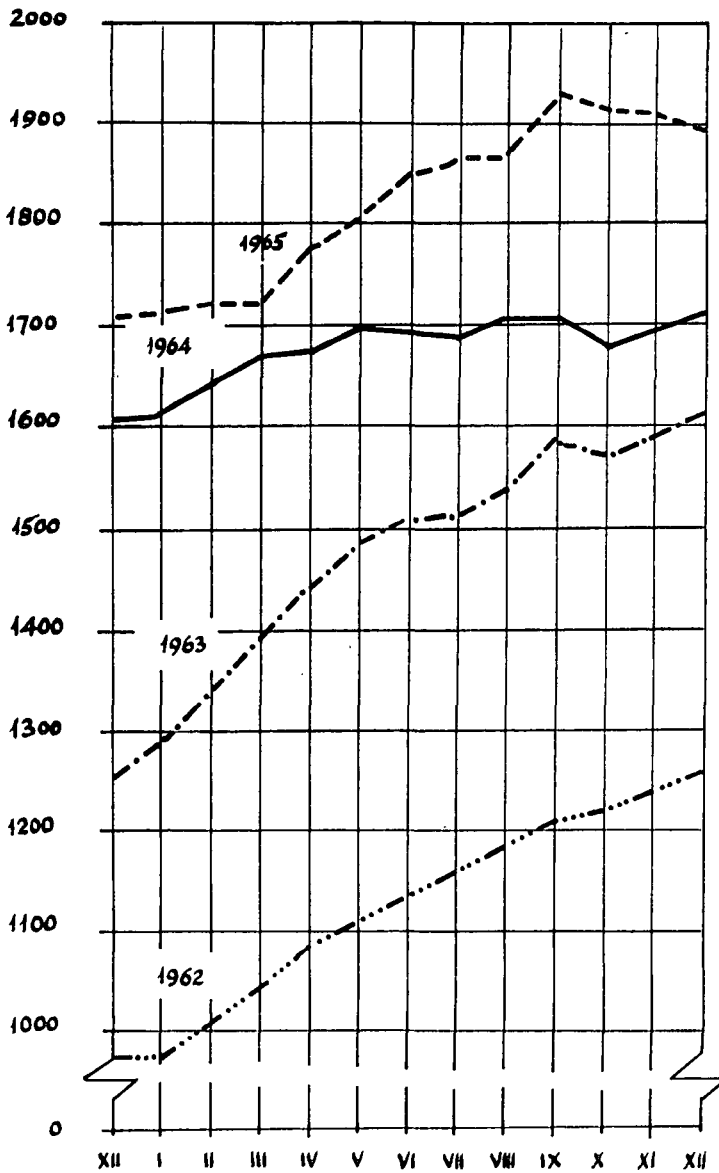
² להלכה, מן הראוי היה לחשב את מהירות המחזור של אמצעי התשלום על פי סך העסקות הנערכות במשק, אך כיוון שנתונים על כך אינם בנמצא, נעשה החישוב על פי ההכנסה הלאומית ועל פי סך המקורות.

שיעורי הגידול השנתיים באמצעי התשלום, 1958 עד 1965

השנה	יתרת סוף השנה	השינוי מסוף שנה לסוף שנה	היתרה השנתית הממוצעת	השינוי השנתי (ממוצע שנתי לממוצע שנתי)		
	(מיליוני ל"י)	(אחוזים)	(מיליוני ל"י)	(אחוזים)		
מזומנים						
1958	251.4	20.5	8.9	249.8	19.3	8.4
1959	259.9	8.5	3.4	267.3	17.5	7.0
1960	299.5	39.6	15.2	289.0	21.7	8.1
1961	344.0	44.5	14.9	341.4	52.4	18.1
1962	409.3	65.3	19.0	382.8	41.4	12.1
1963	525.0	115.7	28.3	496.0	113.2	29.6
1964	590.3	65.3	12.4	584.5	88.5	17.8
1965	657.4	67.1	11.4	647.1	62.6	10.7
פיקדונות עובר ושב						
1958	408.5	63.2	18.3	395.8	65.9	20.0
1959	466.0	57.5	14.1	459.2	63.4	16.0
1960	580.7	114.7	24.6	537.1	77.9	17.0
1961	625.1	44.4	7.6	632.4	95.3	17.7
1962	847.3	222.2	35.5	754.9	122.5	19.4
1963	1,084.3	237.0	28.0	992.9	238.0	31.5
1964	1,117.1	32.8	3.0	1,098.2	105.3	10.6
1965	1,241.5	124.4	11.1	1,186.3	88.1	8.0
כלל אמצעי התשלום						
1958	659.9	83.7	14.5	645.7	85.3	15.2
1959	725.9	66.0	10.0	726.5	80.8	12.5
1960	880.2	154.3	21.3	826.1	99.6	13.7
1961	969.1	88.9	10.1	973.8	147.7	17.9
1962	1,256.6	287.5	29.7	1,137.7	163.9	16.8
1963	1,609.3	352.7	28.1	1,488.9	351.2	30.9
1964	1,707.4	98.1	6.1	1,682.7	193.8	13.0
1965	1,898.9	191.5	11.2	1,833.4	150.7	9.0

אמצעי התשלום, לפי חודשים, 1962 עד 1965

(מיליוני ל"י)

לוח ט"ו-3

אמצעי התשלום, לפי חודשים, 1965

(סוף החודש)

אמצעי תשלום			פיקדונות עובר ושב			מזומנים			
העלייה או הירידה (-) מסוף חודש לסוף חודש	סך הכול		העלייה או הירידה (-) מסוף החודש הקודם	סך הכול		העלייה או הירידה (-) מסוף החודש הקודם	סך הכול		
(אחוזים)	(מיליוני ל"י)		(אחוזים)	(מיליוני ל"י)		(אחוזים)	(מיליוני ל"י)		
1.0	17.1	1,707.4	3.1	33.4	1,117.1	-2.7	-16.3	590.3	1964 דצמבר
0.2	3.3	1,710.7	1.1	-12.5	1,104.6	2.7	15.8	606.1	1965 ינואר
0.9	15.4	1,726.1	0.6	6.1	1,110.7	1.5	9.3	615.4	פברואר
—	-0.5	1,725.6	-0.8	-8.4	1,102.3	1.3	7.9	623.3	מארס
3.1	53.2	1,778.8	3.6	39.6	1,141.9	2.2	13.6	636.9	אפריל
1.4	24.5	1,803.3	2.4	27.3	1,169.2	-0.4	-2.8	634.1	מאי
3.0	53.3	1,856.6	4.1	47.9	1,217.1	0.9	5.4	639.5	יוני
0.6	10.9	1,867.5	—	0.9	1,218.0	1.6	10.0	649.5	יולי
0.1	2.0	1,869.5	-0.4	-4.3	1,213.7	1.0	6.3	655.8	אוגוסט
3.6	66.9	1,936.4	3.5	42.4	1,256.1	3.7	24.5	680.3	ספטמבר
-1.1	-21.9	1,914.5	-2.4	-30.5	1,225.6	1.3	8.6	688.9	אוקטובר
-0.1	-1.6	1,912.9	0.8	9.4	1,235.0	-1.6	-11.0	677.9	נובמבר
-0.7	-14.0	1,898.9	0.5	6.5	1,241.5	-3.0	-20.5	657.4	דצמבר

אחוז המזומנים באמצעי התשלום,
1958 עד 1965

ממוצע שנתי	
38.7	1958
36.8	1959
35.0	1960
35.0	1961
33.7	1962
33.3	1963
34.7	1964
35.3	1965
35.4	1965 ינואר
35.7	פברואר
36.1	מארס
35.8	אפריל
35.2	מאי
34.4	יוני
34.8	יולי
35.1	אוגוסט
35.1	ספטמבר
36.0	אוקטובר
35.4	נובמבר
34.6	דצמבר

ההתאמה, שחלה ברמת המחירים, כתוצאה משינויים, שחלו בגידול אמצעי התשלום ביחס לגידול המקורות הריאליים. בשנת 1963 עלו אמצעי התשלום בקצב מהיר ביחס לתוצר, עלייה שלא לוותה בעלייה מתאימה במחירי התוצר, דבר שהתבטא בירידה במהירות המחזור של אמצעי התשלום. לעומת זאת, בשנת 1965 מבטאת עליית מהירות המחזור של אמצעי התשלום את ההאטה שחלה בקצב גידול אמצעי התשלום ביחס לתוצר הריאלי ועליית המחירים בקצב מהיר. עליית שער

הריבית ושימוש אינטנסיבי יותר באמצעי התשלום, כפי שאירע ב-1965, הם ביטוי למצב של דחקות מוניטארית במשק. חיזוק מה לכך יש בעובדה, שמהירות המחזור הממוצעת של פיקדונות עובר ושב עלתה ב-10 אחוזים למרות השפל ששרר בעסקות בנקים פינאנסיים ובמקרקעין בשנה זו.

לוח ט"ו-5

אינדיקטורים למהירות המחזור של אמצעי התשלום, 1960 עד 1965

השנה	מהירות המחזור השנתית הממוצעת של אמצעי התשלום		מהירות המחזור הממוצעת של פיקדונות עובר ושב
	ביחס להכנסה הלאומית	ביחס לסך המקורות לשימוש המשק	
	(1)	(2)	(3)
1960	* 4.14	* 6.23	16.4
1961	* 4.13	* 6.41	16.2
1962	* 4.18	* 6.96	17.9
1963	* 3.98	* 6.13	18.9
1964	* 4.11	* 6.40	* 19.2
1965	* 4.48	* 6.66	* 21.2

* מספרים מחוקקים.

ה ע ר ה :

- (1) — ההכנסה הלאומית הנומינאלית, מחולקת בכסום השנתי הממוצע של אמצעי התשלום.
- (2) — התוצר הלאומי הנומלי במחירים שוטפים, בתוספת עורף היבוא, מחולק בכסום השנתי הממוצע של אמצעי התשלום.
- (3) — סך כל החיובים בחשבונות עובר ושב במטבע ישראלי בבנקים, מחולק בכסום השנתי הממוצע של פיקדונות עובר ושב. לא נכלל כאן מחזור הפיקדונות באגודות השיתופיות לאשראי.

3. הפיקדונות הפחות נזילים שבידי הציבור

ב-1965 המשיכו הפיקדונות הפחות נזילים לגדול בקצב מהיר, יחסית. במשך השנה גדלה יתרת פיקדונות אלו ב-202 מיליון ל"י, גידול בשיעור 20.3 אחוזים, לעומת 18.6 אחוזים — 156 מיליון ל"י — ב-1964.

עיקר הגידול היה, כבשנים קודמות, בחשבונות פז"ק ותמ"מ — אלה עלו במשך השנה ב-170 מיליון ל"י, וחלקם בכלל הפיקדונות הפחות נזילים הגיע ל-72 אחוזים. גידול ניכר חל ב-1965 גם בפיקדונות, שבמסגרת תכניות החיסכון המאושרות — אלה עלו במשך השנה ב-45.6 מיליון ל"י. בפיקדונות לזמן קצוב במטבע ישראלי נמשכה הירידה.

(א) פז"ק ותמ"מ

יתרות הפז"ק גדלו במרוצת 1965 ב-134.7 מיליון ל"י (45 מיליון דולר), לעומת 127.5 מיליון ל"י (42.5 מיליון דולר) אשתקד. הגידול בתמ"מ ב-1965 הגיע ל-35.7 מיליון ל"י (12 מיליון דולר), לעומת גידול בסך 1.8 מיליון ל"י בלבד ב-1964. במשך 1965 לא חלו שינויים בריבית המקסימאלית הניתנת לבעלי פיקדונות אלו, שהיא 7 אחוזים לשנה על פז"ק ו-4.5 אחוזים לשנה על תמ"מ.

לוח ט"ו-6
פיקדונות הציבור הפחות נזילים במוסדות הבנקאיים, 1958 עד 1965
(מיליוני ל"י)

(סוף התקופה)

התקופה	תכניות חיסכון	פיקדונות לזמן קצוב	פיקדונות כנגד התחייבויות	סך כל הפיקדונות הפחות נזילים במטבע ישראלי *	פיקדונות צמודים למטבע חוץ (פ"ש)	תמ"מ	פיקדונות אחרים במטבע חוץ *	סך כל הפיקדונות
1958	52.8	75.4	11.1	139.3	14.9	16.3	27.4	197.9
1959	59.7	78.8	9.9	148.4	34.3	39.6	55.7	278.0
1960	71.4	98.2	7.8	177.4	52.4	72.1	66.9	368.8
1961	85.4	86.0	10.3	181.7	95.1	107.6	81.6	466.0
1962	104.3	67.6	16.7	188.6	250.1 **	226.6 ***	84.7 ****	750.0
1963	124.3	54.2	30.7	209.2	349.4	213.1	67.4	839.1
1964	155.5	43.7	32.8	232.0	476.9	214.9	71.2	995.0
1965	201.1	31.3	26.7	259.1	611.6	250.6	75.7	1,197.0
1965 ינואר	159.0	43.2	34.3	236.5	489.5	217.6	62.2	1,005.8
פברואר	161.1	42.4	37.1	240.6	497.2	220.7	62.8	1,021.3
מארס	164.0	39.5	30.1	233.6	504.8	224.3	68.5	1,031.2
אפריל	166.4	37.9	27.8	232.1	516.6	225.4	61.1	1,035.2
מאי	169.9	38.7	27.8	236.4	524.9	226.4	61.4	1,049.1
יוני	172.7	37.6	29.0	239.3	535.6	228.0	57.7	1,060.6
יולי	176.2	35.9	28.2	240.3	545.1	227.9	56.3	1,069.6
אוגוסט	180.8	36.6	24.1	241.5	552.7	228.2	64.0	1,086.4
ספטמבר	184.2	34.6	28.1	246.9	566.9	232.8	61.8	1,108.4
אוקטובר	187.9	33.3	24.6	245.8	582.1	238.3	69.6	1,135.8
נובמבר	193.5	32.2	29.8	255.5	597.8	244.2	72.1	1,169.6
דצמבר	201.1	31.3	26.7	259.1	611.6	250.6	75.7	1,197.0

* מספרים מתוקנים, לאחר ניכוי פיקדונות הציבור למתן הלוואות. חלק הארי של הפיקדונות הללו הוא של קופות נמל ומוסדות כספיים.
 ** נידול בסך 65.8 מיליון ל"י נובע משיערוך הפיקדונות לאחר הפיחות.
 *** נידול בסך 74.3 מיליון ל"י נובע משיערוך הפיקדונות לאחר הפיחות.
 **** נידול בסך 58.4 מיליון ל"י נובע משיערוך הפיקדונות לאחר הפיחות.

לגידול הרב בחשבונות פז"ק ותמ"מ היתה השפעה מצמצמת על הרחבת אמצעי התשלום, שכן חלק ניכר מתקבולי הפיצויים האישיים במטבע חוץ לא הומר באמצעי תשלום, אלא הופקד בחשבונות מטבע חוץ, או נקובים בו. גידול בפיקדונות אלו אינו מאפשר למוסדות הבנקאיים להרחיב את האשראי לציבור כיוון שהם חייבים להפקיד סכומים אלה, במלואם, בבנק ישראל. מבחינת המפקידים, מהווים פיקדונות אלה תוספת לנכסים הכספיים, המשפיעה, ללא ספק, על התנהגות בעליהם. יש ליכור גם, שפיקדונות אלו, שיתרתם הסתכמה בסוף 1965 ב-862 מיליון ל"י, הינם נכסים נזילים מאוד, שניתן להמירם בקלות באמצעי תשלום, ולפיכך, יש להתחשב בהם במסגרת המדיניות הכלכלית.

בחשבונות פז"ק ותמ"מ מופקדים, כידוע, כספי פיצויים אישיים מגרמניה, בעיקר, אך נוסף על כך, הולכת וגדלה חשיבות הריבית, הנצברת בפיקדונות אלו, שאותה משלמים בנק ישראל והאוצר לבעלי החשבונות. סך תשלומי הריבית עבור חשבונות פז"ק ותמ"מ הגיע ב-1965 ל-43 מיליון ל"י, לעומת 34 מיליון ל"י ב-1964. אם יצורפו לתקבולי הפיצויים האישיים ב-1965 גם תקבולי הריבית, יתקבל, שהגידול בפז"ק ובתמ"מ בשנת 1965 היה כ-45 אחוזים מסכום זה, לעומת כ-30 אחוזים ב-1964. עלייה זו בחשבונות פז"ק ותמ"מ מקבלת משקל גדול יותר כיוון שניתן היה לצפות לכך, שכלל שיגדלו יתרות פז"ק ותמ"מ כן תגדל, במונחים מוחלטים, ההמרה מהיתרות הללו.

הגידול בחשבונות פז"ק ותמ"מ היה חלק מתופעה כללית יותר של ביקוש גובר לנכסים במטבע חוץ או צמודים למטבע חוץ, שאפיינה את 1965, ושהושפע, כנראה, גם מהשפל שפקד את הבורסה לניירות ערך.

ביקוש זה הביא גם לעלייה בשער הדולר הניתן לבעלי חשבונות נת"ד. כידוע, רשאי כל אדם לקנות מטבע חוץ בחשבון נת"ד לשם רכישת ניירות ערך זרים. בעלי פיקדונות תמ"מ רשאים למכור מטבע חוץ מפיקדונותיהם בשוק הנת"ד, לפי השער החופשי הנקבע בשוק זה על ידי ביקוש והיצע. שער זה יכול להיות שווה או גבוה יותר משער החליפין הרשמי. ציפיות לעליית שער הדולר של פיקדונות נת"ד עשויות איפוא לתרום אף הן להגברת הצבירה בחשבון תמ"מ. במשך 1965 עלה שער הדולר של פיקדונות נת"ד ממינימום בסך 3.12 ל"י לדולר במחצית הראשונה של השנה ל-3.29 ל"י לדולר במחצית השנייה של השנה, ובממוצע הוא עמד על 3.21 ל"י לדולר, לעומת 3.10 ל"י לדולר בממוצע ב-1964.

הביקוש לנכסים במטבע חוץ לא השתקף רק בגידול פז"ק ותמ"מ, אלא גם בהשקעה בניירות ערך זרים. יתרת ניירות הערך הזרים¹, גדלה במשך השנה ב-90 מיליון ל"י, לעומת גידול בסך 51 מיליון ל"י אשתקד, והיתרה לסוף 1965 הגיעה ל-241 מיליון ל"י. גם בחשבון נת"ד, המשמש כחשבון מעבר לפני ביצוע עסקות בניירות ערך זרים ואחריהן, חל גידול במשך 1965, והיתרה הממוצעת הגיעה ל-12 מיליון ל"י, לעומת 5 מיליון ל"י בממוצע ב-1964.

קצב גידול הפז"ק והתמ"מ היה איטי בתחילת השנה והתחזק לקראת סופה. ב-8 החודשים הראשונים היה הגידול החודשי הממוצע 9.5 מיליון ל"י בחשבונות הפז"ק ו-1.7 מיליון ל"י בתמ"מ, לעומת גידול חודשי ממוצע בסך 14.7 מיליון ל"י ו-5.6 מיליון ל"י, בהתאמה, ב-4 החודשים האחרונים. בסוף 1965 הגיעה יתרת הפז"ק ל-611.6 מיליון ל"י — 204 מיליון דולר — ויתרת התמ"מ הגיעה ל-250.6 מיליון ל"י — כ-84 מיליון דולר.

(ב) פיקדונות בתכניות החיסכון המאושרות

הגידול בפיקדונות אלו במשך 1965 הסתכם ב-45.6 מיליון ל"י, לעומת גידול בסך 31.2 מיליון ל"י אשתקד. בשנת 1965 נפתחו רק שתי תכניות חיסכון חדשות הנושאות אופי דומה

¹ ניירות הערך הזרים כוללים, במידה רבה, איגרות חוב של "הוללס" הנקובות במטבע חוץ, שאותן מגפיקה חברת בת (הרשומה בחוץ לארץ) של הסוכנות היהודית. התקבולים ממכירת איגרות חוב אלו מועברים לתקציב הסוכנות היהודית.

לתכניות "לפי בחירה", שבהן הוחל ב-1964, עיקר הגידול בפיקדונות חל בתכניות החיסכון "לפי בחירה", שבהן נצברו במשך 1965 כ-40 מיליון ל"י. בתכניות הצמודות עלו הפיקדונות ב-7.5 מיליון ל"י (מהם כ-2.4 מיליון ל"י הפרשי הצמדה) ואילו בתכניות הבלתי צמודות נרשמה ירידה בסך 12 מיליון ל"י בקירוב, המבטאת, בעיקר, מעבר של חוסכים לתכניות בעלות תשואה גבוהה יותר. תכניות לילדים ולנוער גדלו ב-4.9 מיליון ל"י, החיסכון לחינוך תיכון במוסדות הבנקאיים גדל ב-3.3 מיליון ל"י ובתכניות החיסכון לרכישת כלי רכב נצברו 1.3 מיליון ל"י. הצבירה בתכניות החיסכון היתה גבוהה יותר במחצית השנייה של השנה.

השינוי בהרכב תכניות החיסכון לסוגיהן נתן את אותותיו גם בהרכב תיק ההשקעות של המוסדות הבנקאיים. כידוע, חייבים המוסדות הבנקאיים להשקיע לפחות 60 אחוזים מסך הפיקדונות שבתכניות החיסכון בניירות ערך מאושרים. שאר 40 האחוזים מתחלקים כך: 25 אחוזים אשראי המוכווני על ידי בנק ישראל ו-15 אחוזים אשראי חפשי. לרוב משקיעים המוסדות הבנקאיים למעלה מ-60 אחוזים בניירות ערך מאושרים, על חשבון אשראי מוכוון בלתי מנוצל. ב-1965 הגיעו השקעות הבנקים בניירות ערך לכדי 74 אחוזים מיתרת הפיקדונות, לעומת 77 אחוזים בשנה שעברה. ניירות הערך, שרוכשים הבנקים במסגרת זו, הם בעלי תכונות דומות לתכניות החיסכון עצמן. כך, למשל, עם התפתחות תכניות החיסכון המאפשרות לחוסך בחירה בין ריבית גבוהה — עד 9 אחוזים, נטו — לבין ריבית נמוכה, אך עם הצמדה מלאה למדד המחירים לצרכן, עוברים גם הבנקים להשקעה בניירות ערך ממשלתיים הנושאים אופי דומה. ואכן, ב-1965 ירד חלקו של המילווה קצר המועד בתיק ניירות הערך ב-12 מיליון ל"י ועלה חלקו של מילווה הפיתוח של הממשלה — המעניק אף הוא בחירה בין ריבית גבוהה לבין הצמדה — ב-19 מיליון ל"י.

התחלקות היתרה בסך 201 מיליון ל"י לסוף 1965, לפי התכניות השונות היא כדלקמן: התכניות "לפי בחירה" — 83 מיליון ל"י, התכניות הבלתי צמודות — 46 מיליון ל"י, התכניות הצמודות — 20 מיליון ל"י, תכניות חיסכון לילדים — 34 מיליון ל"י, חיסכון לחינוך תיכון — 14 מיליון ל"י וחיסכון לרכב — 4 מיליון ל"י.

(ג) פיקדונות לזמן קצוב

הירידה בפיקדונות לזמן קצוב במטבעי ישראלי, שאפיינה את השנים האחרונות, נמשכה גם ב-1965. יתרת הפיקדונות פחתה ב-12.4 מיליון ל"י, לעומת ירידה בסך 10.5 מיליון ל"י ב-1964, ועמדה בסוף 1965 על 31.3 מיליון ל"י. פיקדונות אלו, שהם בלתי צמודים ברובם ונושאים ריבית נמוכה, יחסית, אינם מצליחים להתחרות בשטורות בתיווך בנקים, המעניקים ריבית גבוהה יותר ואף לא בפיקדונות במסגרת תכניות החיסכון המאושרות.

(ד) פיקדונות כנגד התחייבויות במטבעי ישראלי

במשך 1965 חלה בפיקדונות אלו ירידה בסך 6 מיליון ל"י. ירידה זו נעוצה, בחלקה, בכך, שחלק גדל והולך מעסקות היבוא אינו נעשה עתה בדרך של פתיחת מכתבי אשראי, שעם פתיחתם יש להפקיד סכומים המגיעים עד 50 אחוזים מהיקף ההזמנה, אלא בשיטה, שלפיה נעשה התשלום בעת מסירת מסמכי היבוא ליבואן — כלומר בגוביינא — ואין צורך בפיקדון מראש. כמו כן, גדל, כנראה, גם היקף השחרורים וההקלות, שניתנו ליבואנים בקשר לצורך בהפקדות הללו. בפיקדונות אחרים במטבע חוץ חלו שינויים קלים בלבד.

¹ בתכניות אלו ניתנת לחוסך האפשרות לבחור בסוף תקופת החיסכון בין ריבית גבוהה — עד 9 אחוזים, נטו, לשנה ללא הצמדה של הקרן — לבין ריבית נמוכה יותר — עד 4 אחוזים, נטו, לשנה עם הצמדת הקרן למדד המחירים לצרכן. הסבר מפורט יותר ראה: בנק ישראל, דין וחשבון 1964, ירושלים, מאי, 1965 עמוד 278.

4. המקורות להגדלת הנכסים הכספיים

הנכסים הכספיים שבידי הציבור, הכוללים את אמצעי התשלום והפיקדונות הפחות נזילים במערכת הבנקאות, עלו במרוצת 1965 ב־393.5 מיליון ל"י, שהן 14.6 אחוזים, לעומת גידול בסך 254 מיליון ל"י, שהן 10.4 אחוזים ב־1964.

המקור העיקרי לגידול, שחל בנכסים אלו ב־1965 לעומת 1964, היה הגידול הניכר של נכסים במטבע חוץ שהגיע ב־1965 ל־73 מיליון דולר, לעומת כ־14 מיליון דולר אשתקד. היקף הרחבת האשראי לציבור ולממשלה היה נמוך מאשתקד.

תרומתם של מקורות ההרחבה השונים לא היתה אחידה על פני השנה. לצבירת נכסים במטבע חוץ היתה, כבשנים קודמות, השפעה מוניטארית מרחיבה במחצית הראשונה של השנה

לוח ט"ו

הנכסים וההתחייבויות במטבע חוץ במערכת הבנקאות, 1958 עד 1965

(מיליוני ל"י)

(סוף התקופה)

התקופה	סך הנכסים	בניכוי		נכסים, נטו (1)-(2)-(3)
		פיקדונות תושבי חוץ	התחייבויות אחרות לחוץ לארץ *	
	(1)	(2)	(3)	(4)
1958	249.6	30.9	68.8	149.9
1959	317.2	36.8	39.9	240.5
1960	514.8	65.0	56.0	393.8
1961	706.5	144.5	33.8	528.2
1962	1,622.7	297.4	64.0	1,261.3 **
1963	1,955.7	332.0	135.0	1,488.7
1964	2,101.2	378.6	191.7	1,530.9
1965	2,415.3	413.7	251.7	1,749.9
1965 ינואר	2,074.3	378.2	164.9	1,531.2
פברואר	2,112.7	384.1	161.4	1,567.2
מרס	2,272.2	374.0	186.2	1,712.0
אפריל	2,248.5	367.7	217.0	1,663.8
מאי	2,331.9	368.8	218.7	1,744.4
יוני	2,350.1	375.8	200.7	1,773.6
יולי	2,329.3	381.0	184.9	1,763.4
אוגוסט	2,341.7	392.3	199.8	1,749.6
ספטמבר	2,299.3	385.0	199.0	1,715.3
אוקטובר	2,327.4	416.7	197.2	1,713.5
נובמבר	2,318.2	401.4	219.1	1,697.7
דצמבר	2,415.3	413.7	251.7	1,749.9

* בעיקר הלוואות מבנקים זרים ויתרות המוחזקות עבור בנקים זרים.

* עלייה בסך 377.8 מיליון ל"י נובעת משיערוך היתרות עם שינוי השער בפברואר 1962.

ומצמצמת במחצית השנייה. חוב הממשלה למערכת הבנקאות ירד בשיעור ניכר בשלושת החודשים הראשונים, אך הוא שב ועלה במהירות עם תחילת שנת התקציב החדשה בחודש אפריל. הרחבת האשראי הבנקאי לציבור התרכזה כולה בחמשת החודשים האחרונים של השנה.

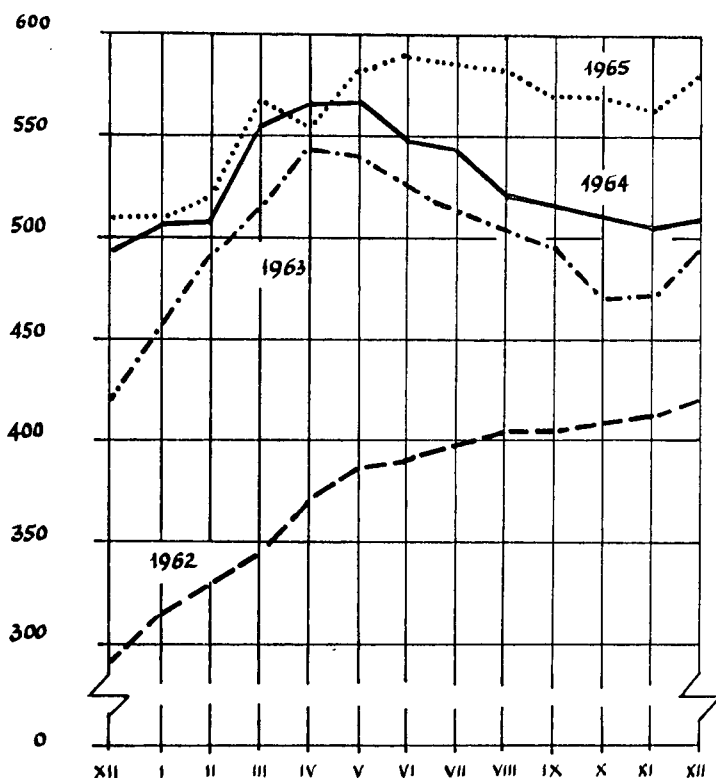
(א) צבירת נכסים במטבע חוץ

הירידה שחלה ב־1965 בגירעון השוטף במאזן התשלומים, והגידול שנתלווה אליה בקבלת אשראי מחוץ לארץ, הביאו לעלייה בסכום הנכסים במטבע חוץ, נטו, במערכת הבנקאות — ב־219 מיליון ל"י (73 מיליון דולר). היתרה הכוללת של נכסים במטבע חוץ, ברוטו, לסוף 1965 הגיעה ל־2,415.3 מיליון ל"י (805 מיליון דולר), שמהן החזיק בנק ישראל 2,002.4 מיליון ל"י, והמוסדות הבנקאיים — 412.9 מיליון ל"י. התחייבויות מערכת הבנקאות לחוץ לארץ הגיעו ל־665.4 מיליון ל"י (222 מיליון דולר) — עלייה בסך 95 מיליון ל"י במשך השנה. הנכסים, נטו, במטבע חוץ הגיעו איפוא לכ־1,750 מיליון ל"י (583 מיליון דולר). הגידול בהתחייבויות לחוץ לארץ היה מורכב מעלייה בסך 35 מיליון ל"י בפיקדונות תושבי חוץ (פת"ח) ומעלייה בסך 60 מיליון ל"י בהתחייבויות

דיאגרמה ט"ו 3

יתרות מטבע החוץ, לפי חודשים, 1962 עד 1965

(מיליוני דולרים)

אחרות לחוץ לארץ (ראה לוח ט"ו-7)¹. העלייה בפת"ח – הגורם העיקרי בגידול ההתחייבויות לחוץ לארץ בשנים 1961 ו-1962 – פינתה את מקומה להתחייבויות אחרות לחוץ לארץ, בעיקר למוסדות בנקאיים בחוץ לארץ – התחייבויות אלו גדלו פי 4 בשנים 1963 עד 1965, מ-21 מיליון דולר בסוף 1962 ל-84 מיליון דולר בסוף 1965.

צבירת הנכסים במטבע חוץ התנהלה במתכונת העונתית הרגילה. בחדשים ינואר עד יוני חלה עלייה בסך 81 מיליון דולר, בין יולי לנובמבר חלה ירידה בסך 25.3 מיליון דולר, ואילו בדצמבר חלה שוב עלייה בסך 17.4 מיליון דולר, אשר היתה קשורה, בעיקר, בהעברת סכום גדול במטבע חוץ לזכות הממשלה בסוף החודש.

(ב) האשראי לממשלה

חוב הממשלה למערכת הבנקאות עלה במרוצת 1965 ב-54.6 מיליון ל"י, לעומת גידול בסך 95.4 מיליון ל"י ב-1964. יש לציין, ששינויים בחוב הממשלה למערכת הבנקאות משקפים רק חלק ממכלול השפעותיה של הממשלה על רמת הביקוש במשק. ניתוח מקיף של פעולות הממשלה באמצעות מערכת זרמי כספים בין הממשלה לבין הסקטורים האחרים וחוץ לארץ, מובא בפרק ז' – "פעולות הסקטור הציבורי", ובפרק ט"ז – "זרמי הכספים במשק" שבדו"ח זה.

השינויים בחוב הממשלה היו במתכונת עונתית דומה לזו של שנים קודמות. בחודשים ינואר עד מארס – לקראת סיום שנת התקציב – ירד חוב הממשלה ב-171 מיליון ל"י, לעומת ירידה בסך 118 מיליון ל"י בתקופה המקבילה ב-1964. ירידה ניכרת זו התרכזה בעיקר בחודש מארס (161 מיליון ל"י), והיא נתאפשרה, במידה רבה, על ידי דחיית ביצוע תשלומים לשנת התקציב הבאה, דבר שהשתקף בחודש אפריל בעליית חוב הממשלה ב-111 מיליון ל"י. בסך הכול עלה חוב הממשלה מאפריל ועד סוף נובמבר 1965 ב-258.2 מיליון ל"י, לעומת גידול בסך 162 מיליון ל"י בין אפריל לנובמבר 1964. בחודש דצמבר חלה ירידה בחוב הממשלה למערכת הבנקאות ב-32.6 מיליון ל"י.

לירידה בחוב הממשלה ברביע הראשון של 1965 היתה השפעה מוניטארית מצמצמת, שקיזזה את ההשפעה המוניטארית המרחיבה שהיתה בתקופה זו לצבירת נכסים במטבע חוץ. אולם לעלייה בחוב הממשלה בין אפריל לנובמבר היתה השפעה מוניטארית מרחיבה, שהיוותה מקור עיקרי לגידול שחל בתקופה זו באמצעי התשלום.

ההרחבה הרבה, שחלה באשראי לממשלה, החל בחודש אפריל ועד נובמבר, קשורה בהיווצרות עודף ניכר של הוצאות על הכנסות בתקופה זו. דבר זה הושפע, בחלקו, גם מהירידה שחלה ביתרת המילווה הממשלתית קצר המועד, שהחלה כבר בסוף 1964 ולא נלקחה בחשבון בתקציב הממשלה. במקום עלייה בהכנסות התקציביות ממלווה זה, שנאמדה ב-55 מיליון ל"י, לשנת התקציב 1965/66 חלה, למעשה, הוצאה תקציבית בהיקף 75 מיליון ל"י בשנת 1965². בשנת 1964 הסתכמו ההכנסות מהמילווה קצר המועד ב-51 מיליון ל"י.

הגידול בחוב הממשלה, נטו, בסך 54.6 מיליון ל"י היה מורכב מעלייה בסך 14 מיליון ל"י בחוב, נטו, לבנק ישראל ומעלייה בסך 40.6 מיליון ל"י בחוב, נטו, למוסדות הבנקאיים. האשראי מהמוסדות הבנקאיים מורכב בחלקו מרכישת הסידרה המיוחדת של המילווה הממשלתית קצר המועד בסך 23 מיליון ל"י, במסגרת ההסכם בין הממשלה והבנקים על מתן אשראי לממשלה בהיקף 50 מיליון ל"י מתוך הנזילות הרגילה, מהם ניתנו כבר 9 מיליון ל"י ב-1964.

¹ סך 15 מיליון ל"י בקירוב מתוך הגידול בהתחייבויות לחוץ לארץ נובע משינוי שיטת הרישום: עסקות בין בנקים מחוץ לארץ ותושבים מקומיים, שנרשמו לפני כן בחשבונות מקבילים כ"קבילים", נרשמו עתה כהתחייבויות מאזוניות, מצד אחד, וכאשראי במטבע חוץ לתושבים מקומיים, בצד שני.

² המילווה קצר המועד הרגיל קטן במשך השנה ב-75 מיליון ל"י ואילו המילווה המיוחדת עלה ב-23 מיליון ל"י, כך, שהירידה במילווה הסתכמה ב-52 מיליון ל"י.

לוח ט"ו-8
חוב הממשלה למערכת הבנקאות, 1958 עד 1965
(מיליוני ל"י)

(סוף התקופה)

סך כל חוב הממשלה	למוסדות בנקאיים				לבנק ישראל				התקופה
	סך הכול	בניכוי פיקדונות, נסו	אשראי לזמן ארוך וגיירות ערך	אשראי שוטף, נסו	סך הכול	בניכוי חשבוניות הון	אשראי לזמן ארוך וגיירות ערך	אשראי שוטף, נסו	
356.8	67.7	20.6	42.5	45.8	289.1	19.9	214.8	94.2	1958
361.9	44.2	18.2	49.1	13.3	317.7	20.4	319.7	18.4	1959
357.8	41.0	20.3	57.2	4.1	316.8	20.3	321.7	15.4	1960
309.8	34.3	26.5	53.8	7.0	275.5	20.3	351.8	-56.0	1961
14.4	45.5	*** 31.5	60.8	** 16.2	*-31.1	21.0	242.6	-252.7	1962
133.1	89.6	19.2	64.2	**** 44.6	43.5	22.2	221.6	-155.9	1963
228.5	98.9	14.1	83.0	30.0	129.6	21.1	241.1	-90.4	1964
283.1	139.5	11.4	105.5	45.4	143.6	22.5	238.9	-72.8	1965
220.0	98.9	13.7	84.5	28.1	121.1	21.9	241.1	-98.1	1965 ינואר
218.4	105.0	13.0	86.6	31.4	113.4	26.7	241.1	-101.0	פברואר
57.5	112.9	11.6	90.7	33.8	-55.4	26.1	241.1	-270.4	מרס
168.4	113.3	12.5	92.3	33.5	55.1	28.5	239.0	-155.4	אפריל
156.7	116.9	11.5	96.7	31.7	39.8	30.8	239.0	-168.4	מאי
187.9	119.8	11.6	97.9	33.5	68.1	37.9	239.0	-133.0	יוני
206.7	121.3	12.8	102.0	32.1	85.4	39.5	239.0	-114.1	יולי
206.2	122.9	12.3	98.7	36.5	83.3	39.9	238.4	-115.2	אוגוסט
281.5	138.9	11.3	99.4	50.8	142.6	42.8	238.5	-53.1	ספטמבר
310.2	135.9	11.2	96.6	50.5	174.3	43.3	239.0	-21.4	אוקטובר
315.7	141.6	11.0	101.2	51.4	174.1	46.9	238.9	-17.9	נובמבר
283.1	139.5	11.4	105.5	45.4	143.6	22.5	238.9	-72.8	דצמבר

* לרכות ירידה בסך 229.0 מיליון ל"י, הנובעת מחישוב לפי שער המטבע החדש.

** לרכות עלייה בסך 1.5 מיליון ל"י, הנובעת מחישוב לפי השער החדש.

*** לרכות הפרשי הצמדה בסך 7.0 מיליון ל"י.

**** לרכות שמרי התחייכות ממשלתיים בסך 21.5 מיליון ל"י, שנרכשו במשך שנת 1968 מבנק ישראל.

(ג) האשראי הבנקאי לציבור

(1) הרחבת האשראי: האשראי הבנקאי לציבור עלה במרוצת 1965 ב-12.5 אחוזים, שהם 136.4 מיליון ל"י, לעומת גידול בשיעור 15.7 אחוזים, שהם 148.2 מיליון ל"י, ב-1964 ו-19 אחוזים, בממוצע שנתי, בשנים 1960 עד 1963. ב-1965 היתה הרמה הממוצעת של האשראי גבוהה ב-10.2 אחוזים מזו של 1964. ההאטה בקצב גידול האשראי בשנים האחרונות משקפת את מדיניות בנק ישראל, שנועדה למתן את ההתרחבות המוניטארית בשנים של גידול מהיר ברורבות הבנקים וקיום לחצים אינפלציוניים במשק. בין הגורמים שתרמו להאטה בהרחבת האשראי היו צמצום הגירעונות הניכרים בנכסים נזילים, שהיו במוסדות הבנקאיים בסוף 1964 עם העלאת

לוח ט"ו-9

האשראי לציבור באמצעות מערכת הבנקאות, 1958 עד 1965*

(מיליוני ל"י)

התקופה	מבנק ישראל	ממוסדות בנקאיים	סך כל האשראי הבנקאי	מסיקדונות הציבור למתן הלחאות**	כנגד סיקדונות הממשלה	מסיקדונות הממשלה למתן הלחאות	יתרת השטרות בתיאור בנקים***
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	
1958	27.6	341.0	368.6	38.1	64.7	101.0	—
1959	31.7	397.1	428.8	74.8	67.4	116.2	—
1960	52.0	470.5	522.5	109.5	65.4	118.1	—
1961	56.4	561.6	618.0	169.6	53.5	177.1	—
1962****	71.9	715.4	787.3	235.5	84.9	258.2	263.0
1963	85.6	857.0	942.6	272.7	45.4	314.1	434.0
1964	115.6	975.2	1,090.8	345.0	46.4	335.3	613.0
1965	139.2	1,088.0	1,227.2	455.3	60.5	357.0	773.6
1965 ינואר	122.2	993.3	1,115.5	347.4	49.0	315.6	624.6
פברואר	116.0	985.7	1,101.7	352.0	56.4	312.3	649.7
מרס	127.9	1,007.6	1,135.5	357.7	60.7	343.2	659.8
אפריל	132.1	977.5	1,109.6	359.4	61.8	344.9	672.4
מאי	129.6	959.8	1,089.4	371.0	61.2	345.8	689.6
יוני	131.4	969.3	1,100.7	372.1	63.3	350.9	701.2
יולי	126.8	986.1	1,112.9	387.8	64.7	353.2	718.8
אוגוסט	128.0	1,025.3	1,153.3	397.4	60.9	356.6	733.9
ספטמבר	126.3	1,063.4	1,189.7	395.8	57.7	360.9	731.1
אוקטובר	125.9	1,059.5	1,185.4	404.9	54.5	360.7	732.0
נובמבר	131.1	1,088.6	1,219.7	410.0	60.4	362.9	746.2
דצמבר	139.2	1,088.0	1,227.2	455.3	60.5	357.0	773.6

* להוציא אשראי לתושבי חוץ.

** בעיקר אשראי מתוך סיקדונות של קופות נמל ומוסדות כספיים.

*** עד שנת 1963 לא נערך רישום של השטרות בתיאור בנקים: הנתון לסוף 1963 הוא איפוא אומדן בלבד.

**** לרבות הפרשי פיתוח והצמדה.

שיעורי הקנסות על גירעונות אלו. הרחבת האשראי בהיקף האמור נתאפשרה בשנה הנסקרת — למרות קיומם של שיעורי הנזילות הגבוהים — עקב ההתרחבות שחלה בסוגי אשראי, שאינם נכללים במסגרת הנזילות הרגילה, כמו האשראי המוכוון, ניכיון המשנה והאשראי במטבע חוץ¹. סוגים אלו של אשראי היו בשנתיים האחרונות כ־70 אחוזים מתוספת האשראי הבנקאי לציבור, לעומת כ־32 אחוזים בלבד בשנים 1961 עד 1963. יש לציין, שהאשראי המוכוון וניכיון המשנה ניתנים בריבית נמוכה יותר מהריבית על אשראי בנקאי רגיל, והם מופנים, במידה רבה, למימון יצוא תעשייתי וחקלאי וכן למטרות אחרות, בעלות עדיפות מבחינת המשק הלאומי.

לוח ט"ו-10

חלוקת תוספת האשראי לציבור, באמצעות מערכת הבנקאות, 1961 עד 1965*

(מיליוני ל"י)

1965	1964	1963	**1962	1961	
8.1	30.5	12.3	-1.1	4.4	ניכיון משנה בבנק ישראל אשראי ממוסדות בנקאיים
37.3	32.9	8.5	24.2	15.8	שחרורים במסגרת 22 האחוזים
51.1	***36.4	95.9	80.1	61.4	אשראי אחר במטבע ישראלי
88.4	***69.3	104.4	104.3	77.2	סך הכול
39.9	***48.4	38.6	-3.3	13.9	אשראי במטבע חוץ
128.3	117.7	143.0	101.0	91.1	סך כל האשראי ממוסדות בנקאיים
136.4	148.2	155.3	99.9	95.5	סך כל האשראי הבנקאי לציבור
35.8	22.2	16.4	97.8	47.1	אשראי מתוך פיקדונות הממשלה וכנגדם
110.3	72.3	37.2	39.8	60.1	אשראי מפיקדונות הציבור למתן הלוואות
282.5	242.7	208.9	237.5	202.7	סך כל האשראי

* בלוח זה נזכרת השפעת השטרות שמכר בנק ישראל לבנקים.

** אינו כולל הפרשי הצמדה ושיערוך.

*** מספרים מתוקנים.

האשראי הרגיל במטבע ישראלי עלה במשך 1965 ב־51 מיליון ל"י, לעומת 36.4 מיליון ל"י אשתקד, והאשראי המוכוון על ידי בנק ישראל, במסגרת השחרורים מנזילות, גדל ב־37.3 מיליון ל"י, לעומת גידול בסך 32.9 מיליון ל"י אשתקד. לאחר שבתחילת 1965 נוצלה מכסת האשראי המוכוון, במסגרת 22 האחוזים מהפיקדונות החייבים בנזילות, כמעט במלואה, העלה בנק ישראל מכסה זו ל־23 אחוזים ואחר כך גם ל־24 אחוזים. 22 האחוזים כללו 6 אחוזים של אשראי המיועד לקרנות היצוא ו־16 אחוזים למטרות אחרות. העלאת המכסה ל־23 אחוזים נעשתה כך, שהחלק

¹ 15 מיליון ל"י בתוך הגידול באשראי במטבע חוץ נובעים משינוי רישום. ראה הערה בסעיף (2) "האשראי לממשלה".

המיועד לקרן היצוא הועלה מ־6 ל־8 אחוזים והחלק המיועד למטרות אחרות הורד ל־15 אחוזים. כדי להמריץ את המוסדות הבנקאיים ללא את מכסתם בקרנות היצוא, הורדו גם שיעורי הנזילות הרגילים באחוז אחד נוסף, לאותם מוסדות שהשלימו חלקם בקרן למימון היצוא.¹

ניכיון המשנה של שטרות בבנק ישראל עלה ב־8.1 מיליון ל"י בלבד, לאחר שב־1964 חלה בו עלייה בסך 30.5 מיליון ל"י. הגידול האיטי בהיקף ניכיון המשנה בבנק ישראל קשור בעיקר לעלייה הנמוכה, יחסית, שחלה בקרן למימון היצוא התעשייתי עקב הירידה ביתרת האשראי למימון תעשיית היהלומים. כל תוספת האשראי מתוך ניכיון המשנה הופנתה לתעשייה, בעוד שבענפי המשק האחרים חלו שינויים מקזוים.

באשראי מתוך פיקדונות למתן הלוואות חל ב־1965 גידול רב — בסך 110.3 מיליון ל"י, לעומת גידול בסך 72.3 מיליון ל"י במשך 1964. אשראי זה ניתן לתקופות זמן ארוכות ולרוב גם בהצמדה. הגידול הרב בסעיף זה נובע מהגדלת ההפרשות לקופות הגמל וממעבר מצורות השקעה אחרות. כספי קופות הגמל הם חלק הארי מפיקדונות הציבור למתן הלוואות. גם באשראי מתוך פיקדונות הממשלה חלה עלייה — כ־36 מיליון ל"י — וכמחציתה ניתנה לחיבי מיסים שונים לממשלה. מן הראוי לזכור, כי סוגי אשראי אלה אינם כרוכים בהגדלת אמצעי התשלום.

הגידול באשראי הבנקאי לא היה אחד על פני השנה והוא התרכזו כולו במחצית השנייה של 1965. מינואר ועד סוף מאי חלה אף ירידה בסך 1.4 מיליון ל"י, ואילו החל בחודש יוני החל האשראי לגדול בקצב מהיר, יחסית, כשעיקר הגידול — יותר מ־100 מיליון ל"י — חל בחודשים אוגוסט, ספטמבר ונובמבר. מגמה זו תואמת את ההתפתחויות, שחלו בסך הגירעון בנכסים הנזילים: צמצום עד יוני וגידול מיולי ואילך. הרחבת האשראי הרגיל במחצית השנייה של השנה נתאפשרה בעיקר באמצעות הגידול, שחל בגירעון בתקופה זו, הואיל ובסך הנכסים הנזילים שבידי המוסדות הבנקאיים לא חל כל שינוי מסוף מאי עד לסוף חודש דצמבר, וגם ההון העצמי גדל בהיקף נמוך. הרחבת האשראי בחודשי הקיץ הינה תופעה עונתית והיא אופיינית במיוחד לאשראי לחקלאות.

עם ההאטה שחלה בקצב הגידול באשראי הבנקאי לציבור, חלה גם האטה בשיעור הגידול של עסקות האשראי בתיווך המוסדות הבנקאיים. יתרת השטרות בתיווך עלתה ב־160.6 מיליון ל"י, שהן כ־26 אחוזים, לעומת 179 מיליון ל"י, שהן 41 אחוזים ב־1964, והגיעה ל־773.6 מיליון ל"י. בניגוד למגמות ההתפתחות באשראי הבנקאי היה קצב הגידול של עסקות התיווך בשטרות אחד על פני השנה (פרט לקיפאון בחודשי החגים, בסתיו), והוא הסתכם בממוצע חודשי בסך 13.4 מיליון ל"י. בין הגורמים להאטה, שחלה בעסקות אלה, יש למנות את ההאטה בהתרחבות המוניטארית ועליית שער הריבית בשוק התיווך בשטרות, בעיקר כתוצאה מהגדלת עמלות הבנקים, ההאטה בפעילות הכלכלית במשק וקרוב לוודאי, גם הגברת הביקוש לנכסים במטבע חוץ, גורם שהביא לצמצום המקורות שהזרימו כספים לשוק התיווך בשטרות. כמו כן היתה השפעה מצמצמת קלה גם להגבלה, שהטיל בנק ישראל על היקף הערבויות להבטחת אשראי — פי שלושה מההון העצמי, או פי אחד וחצי מהנכסים הנזילים, הנמוך בשניהם². משקל האשראי, הניתן בערבות המוסדות הבנקאיים, במסגרת התיווך בשטרות, המשיך לעלות, והוא הגיע ל־79.2 אחוזים בסוף 1965, לעומת 75.8 אחוזים בסוף 1964.

בקרנות למימון היצוא לא חל גידול רב ב־1965. הקרן למימון היצוא התעשייתי גדלה ב־3.3 מיליון ל"י בלבד והגיעה ל־212 מיליון ל"י, לעומת גידול בסך 64 מיליון ל"י ב־1964. האטה זו נובעת מירידה בסך 24 מיליון ל"י בקירוב באשראי למימון יהלומים, בעוד שהאשראי לשאר ענפי התעשייה במסגרת הקרן גדל בכ־27 מיליון ל"י, לעומת 12 מיליון ל"י אשתקד. הירידה במימון היהלומים משקפת הן את הקטנת המלאי שנבעה מעליית יצוא היהלומים, שעה שחלה ירידה

¹ ראה גם דיון בסעיף 5, "נזילות המוסדות הבנקאיים" להלן.

² הסבר מפורט בנושא זה מצוי בפרק כ"א, "פעולות בנק ישראל", סעיף 8 (ב).

ביבוא יהלומים גולמיים לעומת אשתקד, והן את מניעת כפילויות האשראי לענף זה. הקרן למימון היצוא החקלאי גדלה ב-1964 ב-3 מיליון ל"י והגיעה ל-6.9 מיליון ל"י, כאשר עיקר תוספת האשראי ניתנה למימון גידולים חקלאיים ליצוא, ורק חלקה הקטן ניתן למימון משלוחים. כמו כן הורחבה ב-1965 הקרן להון חוזר לתעשייה בסך 40 מיליון ל"י, בעקבות הסדר מיוחד למתן אשראי לתעשייה. היתרה בקרן זו לסוף 1965 הגיעה ל-20 מיליון ל"י בקירוב.

לוח ט"ו-11

האשראי לציבור ממערכת הבנקאות, לפי המקור וענף הייעוד, 31 בדצמבר 1965 *

ייעוד האשראי	בהכונת בנק ישראל**	שלא בהכונת בנק ישראל	סך הכול (1)+(2)	אשראי כנגד פיקדונות הממשלה	סך הכול (3)+(4)
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
(מיליוני ל"י)					
החקלאות	120.2	100.9	221.1	2.1	223.2
התעשייה	252.4	391.1	643.5	30.8	674.3
הבנייה	5.3	77.9	83.2	10.9	94.1
המסחר	20.9	105.2	126.1	5.8	131.9
השירותים הציבוריים	5.6	25.8	31.4	0.1	31.5
הרשויות המקומיות	0.8	127.3	128.1	—	128.1
מוסדות אשראי וכספים	6.9	72.4	79.3	0.2	79.5
המוסדות הלאומיים	20.5	11.4	31.9	—	31.9
השירותים	20.9	94.3	115.2	3.6	118.8
אנשים פרטיים	0.6	145.9	146.5	5.8	152.3
שונות***	3.9	72.6	76.5	0.9	77.4
סך הכול	458.0	1,224.8	1,682.8	60.2	1,743.0
(אחוזים)					
החקלאות	26.2	8.2	13.1	3.5	12.8
התעשייה	55.1	31.9	38.2	51.2	38.8
הבנייה	1.2	6.4	4.9	18.1	5.4
המסחר	4.6	8.6	7.5	9.6	7.6
השירותים הציבוריים	1.2	2.2	1.9	0.2	1.8
הרשויות המקומיות	0.1	10.4	7.6	—	7.3
מוסדות אשראי וכספים	1.5	5.9	4.7	0.3	4.6
המוסדות הלאומיים	4.5	0.9	1.9	—	1.8
השירותים	4.6	7.7	6.8	6.0	6.8
אנשים פרטיים	0.1	11.9	8.7	9.6	8.7
שונות***	0.9	5.9	4.5	1.5	4.4
סך הכול	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

* לרבות אשראי מתוך פיקדונות הציבור למתן הלוואות, שאינן ניתנות להפרדה לפי ענפים.
 ** לרבות ניכיון משנת מבנק ישראל ואשראי מוכוון, הניתן על ידי המוסדות הבנקאיים.
 *** לרבות אשראי לבעלי מלאכה.

(2) ייעוד האשראי: התחלקות האשראי לפי ענפי הייעוד כוללת גם את האשראי מתוך פיקדונות הציבור למתן הלוואות וגם את האשראי כנגד פיקדונות הממשלה, שבעיקרו הינו אשראי לחיבי מיסים. הגידול האיטי באשראי לתעשייה — בסך 38 מיליון ל"י בלבד — נובע מכך, שיתרת האשראי לתעשיית היהלומים הוקטנה ב־30 מיליון ל"י. ענפי התעשייה האחרים (להוציא ענף היהלומים) קיבלו ב־1965 תוספת בסך 68 מיליון ל"י, לעומת 37 מיליון ל"י אשתקד. כתוצאה מהקטנת האשראי לענף היהלומים, ירד גם חלקה של התעשייה ביתרת האשראי — מ־42.9 אחוזים בסוף 1964 ל־38.8 אחוזים בסוף 1965. הירידה בחלקה היחסי של החקלאות ביתרת האשראי נמשכה גם ב־1965, ובסוף שנה זו עמד חלקה על 12.8 אחוזים, לעומת 13.3 אחוזים בסוף 1964.

לוח ט"ו-12

האשראי הבנקאי לציבור, לפי ענף הייעוד, 1958 עד 1965*

(סוף התקופה)

ייעוד האשראי	1958	1959	1960	1961	1962**	1963	1964	1965
(מיליוני ל"י)								
החקלאות	114.4	129.7	143.4	157.4	176.6	170.2	196.7	223.2
התעשייה	130.5	163.6	214.4	264.4	392.5	517.5	636.2	674.3
הבנייה	28.2	36.9	42.6	52.1	62.5	75.0	84.3	94.1
המסחר	54.0	68.1	77.1	82.2	114.1	117.8	121.6	131.9
השירותים הציבוריים	21.4	24.4	33.9	31.8	38.5	30.1	19.2	31.5
הרשויות המקומיות	7.0	7.7	10.3	32.7	58.5	59.4	64.4	128.1
מוסדות אשראי וכספים	7.5	13.9	14.3	21.9	27.5	28.7	45.8	79.5
המוסדות הלאומיים	14.8	17.6	29.0	34.7	38.4	26.2	33.6	31.9
השירותים	25.9	29.4	36.2	44.7	47.2	57.6	83.4	118.8
שונות***	66.7	78.6	97.0	119.5	152.1	180.3	197.0	229.7
סך הכול	470.4	569.9	698.2	841.4	1,107.9	1,262.8	1,482.2	1,743.0
(אחוזים)								
החקלאות	24.3	22.7	20.5	18.7	15.9	13.5	13.3	12.8
התעשייה	27.8	28.7	30.7	31.4	35.4	41.0	42.9	38.8
הבנייה	6.0	6.5	6.1	6.2	5.6	5.9	5.7	5.4
המסחר	11.5	11.9	11.0	9.8	10.3	9.3	8.2	7.6
השירותים הציבוריים	4.5	4.4	4.7	3.8	3.5	2.4	1.3	1.8
הרשויות המקומיות	1.5	1.3	1.5	3.9	5.3	4.7	4.3	7.3
מוסדות אשראי וכספים	1.6	2.4	2.0	2.6	2.5	2.3	3.1	4.6
המוסדות הלאומיים	3.1	3.1	4.2	4.1	3.5	2.1	2.3	1.8
השירותים	5.5	5.2	5.2	5.3	4.3	4.6	5.6	6.8
שונות***	14.2	13.8	13.9	14.2	13.7	14.2	13.3	13.1
סך הכול	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

* לרבות אשראי לחיבי מס, כנגד פיקדונות הממשלה, ואשראי מתוך פיקדונות הציבור למתן הלוואות.
 ** לרבות הפרשי הפיתות בסך 81.2 מיליון ל"י והפרשי הצמדה בסך 34.8 מיליון ל"י. עיקר הפרשי הפיתות הם באשראי לתעשייה, לשירותים הציבוריים ולמוסדות הלאומיים. עיקר הפרשי הצמדה הם באשראי לתעשייה ולרשויות מקומיות.
 *** לרבות אשראי לפרטיים.

חלקם של ענף התעשייה וענף החקלאות בתוספת האשראי בהכוונת בנק ישראל היה גדול יותר. התעשייה כולה (כולל יהלומים) קיבלה 69 אחוזים מתוספת האשראי המוכוון, נטו, ואילו החקלאות קיבלה כ־36 אחוזים.¹

הגידול, שחל באשראי לרשויות המקומיות, הינו בחלקו אשראי חדש, שניתן לרשויות מכספי איגרות חוב, שהנפיקו חברות בנות של המוסדות הבנקאיים במסגרת תקציב המדינה ובחלקו אין הוא אשראי חדש, כי אם העברה של הלוואות ישנות, שניתנו בעבר לרשויות המקומיות והועברו לשם גבייה לאחד המוסדות הבנקאיים. העלייה באשראי למוסדות אשראי וכספים משקפת בעיקר העברת הלוואות ממוסדות בנקאיים לחברות ספנות באמצעות מוסדות כספיים, והגידול באשראי לענף השירותים הינו בחלקו אשראי לענף השירותים הציבוריים ויש לראותם כחטיבה אחת מבחינה זו. במשקלם של הענפים האחרים חלו שינויים קלים בלבד.

5. נזילות המוסדות הבנקאיים

במשך 1965 חלה עלייה בשיעורי הנזילות בפועל, ובמקביל חלה ירידה בסכום הגירעון בנכסים נזילים. שיעורי הנזילות בפועל עלו מ־45.4 אחוזים בסוף 1964 ל־47.3 אחוזים בסוף 1965. גם שיעור הנזילות החודשי הממוצע היה גבוה יותר ועמד על 45.9 אחוזים ב־1965, לעומת 43.2 אחוזים בממוצע חודשי ל־1964.

לאחר שבשנה שעברה ירדו הנכסים הנזילים שבידי המוסדות הבנקאיים ב־2 מיליון ל"י, והפיקדונות החייבים בנזילות רגילה עלו ב־25 מיליון ל"י — התחדשה ב־1965 העלייה בנכסים הנזילים ובסך הפיקדונות חייבי הנזילות הרגילה, שבידי המוסדות הבנקאיים. מסוף 1964 לסוף 1965 עלה סכום הנכסים הנזילים ב־76.7 מיליון ל"י. ההסדר, שלפיו רכשו המוסדות הבנקאיים שטרות מבנק ישראל בכספי היתרה הבלתי מנוצלת במסגרת השחרורים מנזילות, בוטל בחודש פברואר, והמוסדות הבנקאיים התזירו לבנק ישראל עד סוף אפריל שטרות בסך 15.6 מיליון ל"י, עם הגיע מועד פירעונם. סכום הפיקדונות החייבים בנזילות רגילה גדל במשך 1965 ב־116.4 מיליון ל"י.

הגידול בסכום הנכסים הנזילים נובע בעיקר מהגידול הרב — בסך 281.5 מיליון ל"י — שחל בסך הנכסים במטבע חוץ בבנק ישראל ב־1965. נוסף על כך, חלה עלייה, אם כי קטנת היקף — 27.7 מיליון ל"י — בסך האשראי שנתן בנק ישראל לציבור ולממשלה. בין הגורמים, שפעלו להקטנת סך הנכסים הנזילים, בולטת העלייה, שחלה בפיקדונות מטבע חוץ של מוסדות בנקאיים בבנק ישראל — בעיקר פז"ק ותמ"מ — שהסתכמה ב־170.9 מיליון ל"י. כמו־כן, עלה גם סכום המזומנים שבידי הציבור ב־67 מיליון ל"י (ראה לוח ט"ז-13).

לאחר שבשנת 1964 עלה הגירעון השבועי הממוצע בשיעור ניכר — העלה בנק ישראל בחודש פברואר 1965 את הקנס המוטל על גירעונות אלו באופן הדרגתי: מקנס בשיעור 10 אחוזים על גירעון, שאינו עולה על 2 אחוזים מהפיקדונות החייבים בנזילות, ועד קנס בשיעור 20.5 אחוזים על גירעון העולה על 9 אחוזים מפיקדונות אלו.²

שיעורי הנזילות הפורמאליים היו בתחילת השנה 69 אחוזים, כולל מכסה בשיעור 22 אחוזים של אשראי מוכוון על ידי בנק ישראל, המשוחררת מנזילות.³ מכסת 22 האחוזים היתה מורכבת מ־6 אחוזים המיועדים לאשראי במסגרת הקרנות ליצוא ומ־16 אחוזים של אשראי מוכוון אחר. לאחר שבתחילת השנה עמדה יתרת ששת האחוזים המוקצים לקרן היצוא בפני ניצול מלא, הועלתה תקרת אשראי זה בחודש מרץ מ־6 אחוזים ל־7 ובחודש יוני — ל־8 אחוזים, בעוד שמכסת האשראי

¹ בשאר הענפים חלה ירידה ביתרת האשראי המוכוון.

² הקנס לפני כן היה אחיד, בשיעור 10 אחוזים על כל הגירעון.

³ כלומר, שיעור הנזילות שנדרש בפועל היה שווה ל־69 אחוזים פחות אותו חלק ממכסת 22 האחוזים שנוצל למתן אשראי מוכוון.

לוח ט"ו-13
השינויים בנכסים הנזילים שבידי המוסדות הבנקאיים*, לפי המקור, 1959 עד 1965
(מיליוני ל"י)

(סוף התקופה)										
התקופה	אשראי מבנק ישראל		מטבע חוץ, נטו, בבנק ישראל	עובר ושב, נטו, בין המוסדות הבנקאיים, במטבע ישראלי	סך הכל (1)+(2) (3)+(4)	מזומנים בידי הציבור****	בניכוי			נכסים נזילים בגילויים במטבע ישראלי (5)-(9)
	לציבור נטו**	לממשלה					סך כל הניכויים (6)+(7)+(8)	נכסים נזילים במטבע ישראלי כנגד פיקדונות החייבים בנזילות בשיעור 90 ובשיעור 100 אחוזים*****		
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
1959	31.2	317.7	199.4	0.2	548.5	260.0	80.8	19.3	360.1	188.4
1960	48.3	316.8	342.1	0.5	707.7	299.6	136.4	24.7	460.7	247.0
1961	54.5	275.6	477.4	0.4	807.9	344.2	213.4	13.3	570.9	237.0
1962	66.9	-31.1	1,247.2	1.1	1,284.1	409.4	490.4	26.5	926.3	357.8
1963	79.3	***43.5	1,543.5	0.3	1,666.6	525.1	575.0	34.5	1,134.6	532.0
1964	113.7	129.6	1,628.8	1.6	1,873.7	590.4	713.8	39.6	1,343.8	529.9
1965	127.4	143.6	1,910.3	-0.4	2,180.9	657.4	884.7	32.2	1,574.3	606.6
ינואר 1965	115.4	121.1	1,635.8	1.5	1,873.8	606.2	733.5	35.1	1,374.8	499.0
פברואר	109.9	113.4	1,667.3	3.1	1,893.7	615.5	739.7	34.7	1,389.9	503.8
מארס	103.3	-55.4	1,829.6	2.5	1,880.0	623.4	750.7	28.3	1,402.4	477.6
אפריל	123.8	55.1	1,801.1	2.4	1,982.4	637.0	762.0	26.6	1,425.6	556.8
מאי	117.7	39.8	1,882.3	0.8	2,040.6	634.2	770.3	29.6	1,434.1	606.5
יוני	114.9	68.1	1,900.6	0.9	2,084.5	639.7	782.5	30.1	1,452.3	632.2
יולי	115.7	85.4	1,879.8	-0.5	2,080.4	649.6	791.5	32.3	1,473.4	607.0
אוגוסט	110.5	83.3	1,889.7	1.5	2,085.0	655.9	805.5	27.3	1,488.7	596.3
ספטמבר	116.4	142.7	1,867.3	1.8	2,128.2	680.4	819.0	30.3	1,529.7	598.5
אוקטובר	108.2	174.3	1,841.5	-2.0	2,122.0	689.0	844.1	32.9	1,566.0	556.0
נובמבר	122.7	174.1	1,847.6	-2.2	2,142.2	677.9	873.6	33.3	1,584.8	557.4
דצמבר	127.4	143.6	1,910.3	-0.4	2,180.9	657.4	884.7	32.2	1,574.3	606.6

* הנכסים הנזילים הם לאחר ניכוי הנכסים הנזילים, המוחזקים כנגד פיקדונות החייבים בנזילות בשיעור 90 ו-100 אחוזים.

** בניכוי פיקדונות המוסדות הכספיים, לרבות הנכסים להשקעות, בבנק ישראל.

*** לרבות האשראי שנתקבל מבנק ישראל לשם פירעון מוקדם של הוצות לחוץ לארץ, אשר למעשה לא היתה לו כלל השפעה על הגדלת סכום הנכסים הנזילים של המוסדות הבנקאיים.

**** לרבות מזומנים מקופת בנק ההקלאות לישראל.

***** להוציא פיקדונות עובר ושב, המוחזקים עבור מוסדות בנקאיים, שנרשמו בערכם, נטו, בטור (4).

נזילות המוסדות הבנקאיים * במטבע ישראלי, 1958 עד 1965

(מיליוני ל"י)

(סוף התקופה)

התקופה	יתרות נזילות במטבע ישראלי בבנק ישראל	מזומנים בקופות הבנקים	יתרות עובר ושב, נשו, במטבע ישראלי בין המוסדות הבנקאיים	בנכוי נכסים נזילים במטבע ישראלי, המוחזקים כנגד סיקדונות החייבים בנזילות של 90 ו-100 אחוזים**	סך כל הנכסים הנזילים הרגילים במטבע ישראלי (1)+(2) (3)-(4)	סיקדונות החייבים בנזילות רגילה	שיעור הנזילות $100 \times \frac{(5)}{(6)}$
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
1958	175.8	12.6	8.6	19.2	177.8	453.7	39.2
1959	194.5	13.0	0.2	19.3	188.4	515.7	36.5
1960	254.9	16.3	0.5	24.7	247.0	647.9	38.1
1961	230.5	19.4	0.4	13.3	237.0	693.4	34.2
1962	361.4	21.8	1.1	26.5	357.8	909.2	39.4
1963	540.8	25.3	0.3	34.5	531.9	1,142.1	46.6
1964	541.6	26.3	1.6	39.6	529.9	1,167.0	45.4
1965	610.1	29.1	-0.4	32.2	606.6	1,283.4	47.3
1965 ינואר	500.2	32.4	1.5	35.1	499.0	1,157.1	43.1
פברואר	502.4	33.0	3.1	34.7	503.8	1,162.7	43.3
מארס	470.1	33.3	2.5	28.3	477.6	1,150.4	41.5
אפריל	548.3	32.7	2.4	26.6	556.8	1,188.1	46.9
מאי	600.1	35.2	0.8	29.6	606.5	1,216.4	49.9
יוני	628.1	33.3	0.9	30.1	632.2	1,264.9	50.0
יולי	607.9	31.9	-0.5	32.3	607.0	1,263.7	48.0
אוגוסט	586.8	35.3	1.5	27.3	596.3	1,262.7	47.2
ספטמבר	587.7	39.3	1.8	30.3	598.5	1,301.1	46.0
אוקטובר	555.0	35.9	-2.0	32.9	556.0	1,267.3	43.9
נובמבר	556.5	36.4	-2.2	33.3	557.4	1,275.6	43.7
דצמבר	610.1	29.1	-0.4	32.2	606.6	1,283.4	47.3

* המספרים בלוח זה שונים, במידת מה, מאלה המתפרסמים על ידי המפקח על הבנקים, משתי סיבות: אין הם כוללים את בנק החקלאות והיתרות הנזילות. כאן הן לפי מאזן בנק ישראל, ואילו נתוני המפקח מבוססים על מאזני המוסדות הבנקאיים. הנתונים על הנכסים הנזילים הרגילים, על הסיקדונות החייבים בנזילות רגילה ועל שיעור הנזילות בפועל הם לאחר ניכוי הסיקדונות, החייבים בנזילות בשיעור 90 ו-100 אחוזים, והנכסים הנזילים המוחזקים כנגד סיקדונות אלה.

** למעט סיקדונות עובר ושב, המוחזקים עבור המוסדות הבנקאיים: סיקדונות אלה רשומים בערכם, נשו, בטור (8).

המוכוון כולה הועלתה ל-23 אחוזים בחודש יוני. בחודש יוני הופחתו גם שעורי הנזילות הפורמאליים מ-69 ל-68 אחוזים. שתי פעולות אלו התבטאו בהורדה של 2 אחוזים בשיעורי הנזילות הדרושים, אולם רק מוסד בנקאי שמילא את כל מכסת 8 האחוזים בקרן היצוא יכול היה ליהנות מכך. כדי לאפשר מתן אשראי מכוון אחר להון חוזר לתעשייה, לפרדסנות וכו', לאחר שנוצלה המכסה, היא הועלתה באחוז אחד באופן ארעי, מאוקטובר 1965 עד פברואר 1966, כך שבתקופה זו חלה ירידה באחוז נוסף בשיעורי הנזילות, לאחר שמכסת השחרורים מנזילות הועלתה ל-24 אחוזים.

הגירעון ה"מוכר" ¹ בנזילות קטן במשך 1965 ב-2.5 מיליון ל"י כתוצאה מהוראות חדשות של בנק ישראל, שנועדו להפחית את הגירעון באופן הדרגתי, החל בחודש יוני 1965 וכלה בחודש מאי 1967, בשיעור רבע אחוז לכל חודש מסך הפיקדונות החייבים בנזילות, והחל ביוני 1967 בשיעור חצי אחוז לחודש, עד לחיסולו. סכום הגירעון ה"מוכר" היה בסוף 1965 25.7 מיליון ל"י.

ההתפתחות בנזילות המוסדות הבנקאיים לא היתה אחידה על פני השנה. במחצית הראשונה של השנה חלה עלייה ניכרת בסך הנכסים הנזילים שבידי המוסדות הבנקאיים ועלייה דומה בסך הפיקדונות החייבים בנזילות. כתוצאה מכך, חלה בתקופה זו עלייה בשיעורי הנזילות בפועל — היא הגיעה לשיא, בשיעור 50 אחוזים, בסוף יוני — וירידה בהיקף הגירעון — זה נעלם כמעט לגמרי בחודש זה. בין הגורמים לכך, יש למנות את צבירת הנכסים במטבע חוץ, שהתרכזה כולה במחצית הראשונה של השנה, ואת אי הרחבת האשראי לציבור בתקופה זו. החל בחודש יולי, חלה ירידה בשיעור הנזילות והיקף הגירעון נמצא בעלייה. התפתחות זו נבעה מירידה בסך הנכסים הנזילים, בעיקר כתוצאה מהירידה בסך הנכסים במטבע חוץ שברשות בנק ישראל ומהרחבת האשראי לציבור. אמנם חלה במחצית השנייה של השנה הרחבה רבה של האשראי מבנק ישראל לממשלה, אך, מאידך גיסא, חלה עלייה בהיקף ניכר בפיקדונות מטבע החוץ בבנק ישראל, שלהם נודעת השפעה מצמצמת על סך הנכסים הנזילים של המוסדות הבנקאיים. כמו כן, חלה, במחצית השנייה של השנה, הרחבת אשראי גדולה לציבור, הקשורה הן בצמצום הגירעון בנזילות במחצית הראשונה של השנה והן בעונתיות בהרחבת האשראי בחודשי הקיץ.

העלייה בשיעור הנזילות בפועל בחודש דצמבר, הינה תופעה החוזרת מדי שנה בחודש זה, והיא משקפת את מאמצי המוסדות הבנקאיים לשפר את מאזנם לסוף השנה.

6. התפתחות המוסדות הבנקאיים

המאזן המאוחד של המוסדות הבנקאיים גדל ב-1965 ב-16.6 אחוזים, לעומת גידול בשיעור 17 אחוזים בשנת 1964. סעיפי המאזן, שאינם כוללים את החשבונות המקבילים, גדלו בשיעור מהיר יותר מאשר אשתקד — 15 אחוזים לעומת 14 אחוזים. הגידול המהיר נובע בעיקר מהעלייה שחלה בצבירת נכסים במטבע חוץ ואילו הגידול האיטי יותר בחשבונות מקבילים — כ-20 אחוזים לעומת 28 אחוזים אשתקד — קשור בגידול האיטי יותר בתיווך השטרות.

בצד הנכסים בולטת העלייה במזומנים ויתרות בבנק ישראל — 259.7 מיליון ל"י לעומת 142.1 מיליון ל"י ב-1964. עלייה זו קשורה, מצד אחד, בגידול שחל בפיקדונות במטבע ישראלי, המחייבים החזקת נכסים נזילים, ובעליית שיעורי הנזילות בפועל, שכתוצאה ממנה גדלו היתרות המוחזקות בבנק ישראל, ומצד שני, בגידול הרב שחל בחשבונות פז"ק ותמ"מ המוחזקים במלואם, לפי ההוראות, בבנק ישראל. האשראי לציבור עלה בהיקף נמוך יותר מאשתקד. הגידול שחל בניירות הערך — 61 מיליון ל"י — מבטא בחלקו את רכישת המילווה קצר המועד המיוחד, רכישתה שהגיעה ל-23 מיליון ל"י (במסגרת ההסכם על הלוואה בסך 50 מיליון ל"י לממשלה), ובחלקו את רכישת ניירות הערך המאושרים מתוך הגידול שחל בתכניות החיסכון.

¹ הסבר למהות הגירעון ה"מוכר" ראה בנק ישראל דין וחשבון 1961, ירושלים, מאי 1962 פרק י"ד סעיף 1.

הנכסים וההתחייבויות של המוסדות הבנקאיים, 1964 ו-1965

העלייה או הירידה (-) מ' 1964 ל' 1965	1965	1964	1965	1964	
(מיליוני ל"י) (אחוזים)		(אחוזים)	(מיליוני ל"י)		
נכסים					
					מזומנים ויתרות
19.3	259.7	34.8	33.7	1,608.1	1,348.4
11.2	111.1	23.8	24.6	1,097.9	986.8
50.2	15.5	1.0	0.8	46.4	30.9
					הלוואות לציבור *
					הלוואות לממשלה
					הלוואות לציבור מתוך :
9.4	35.7	9.0	9.5	417.4	381.7
32.0	110.3	9.8	8.6	455.3	345.0
6.1	23.8	8.9	9.7	412.9	389.1
27.3	61.0	6.2	5.6	284.3	223.3
14.3	9.9	1.7	1.7	78.9	69.0
					פיקדונות הממשלה
					פיקדונות למתן הלוואות
					נכסים במטבע חוץ
					ניירות ערך
					נכסי דלא גיידי
					יתרות, נטו, במוסדות
28.6	0.8	0.1	0.1	3.6	2.8
-5.0	-11.3	4.7	5.7	215.5	*** 226.8
					בנקאיים
					חשבונות אחרים
15.4	616.5	100.0	100.0	4,620.3	***4,003.8
					סך הכול
התחייבויות					
11.1	123.9	26.8	27.9	1,239.9	1,116.0
19.6	199.0	26.3	25.2	1,213.0	1,014.0
18.3	101.2	14.2	13.8	653.8	552.6
8.4	33.2	9.3	9.9	429.8	396.6
31.7	111.7	10.0	8.8	464.0	352.3
14.6	36.0	6.1	6.2	282.7	246.7
158.1	9.8	0.3	0.2	16.0	6.2
0.5	1.7	7.0	8.0	321.1	*** 319.4
					פיקדונות עובר ושב
					פיקדונות בלתי גזילים *
					התחייבויות לחוץ לארץ **
					פיקדונות הממשלה
					פיקדונות למתן הלוואות
					הון עצמי
					איגרות חוב
					חשבונות אחרים
15.4	616.5	100.0	100.0	4,620.3	***4,003.8
					סך הכול
סעיפים מקבילים					
					יתרות של בנקים
19.6	14.3			87.4	73.1
					ועבור בנקים
					התחייבויות של לקוחות
20.5	237.5			1,396.5	1,159.0
					וערבויות לחשבון לקוחות
20.4	251.8			1,483.9	***1,232.1
					סך הכול
16.6	868.3			6,104.2	***5,235.9
					סך הכול כללי

* הסכום לשנת 1964 נדול ב-11.6 מיליון ל"י והסכום לשנת 1965 נדול ב-9.8 מיליון ל"י מהסכומים המתאימים, המופיעים בלוחות ט"ו רט"ז, כיוון שהם כוללים הלוואות מבנק ישראל לבנקים בסכומים האלה. להבדל בסעיף פיקדונות בלתי גזילים נוסף סכום של הלוואות ממוסדות שונים בסך 7.4 מיליון ל"י ב-1964 ו-6.0 מיליון ל"י ב-1965.

** לרבות פיקדונות תושבי חוץ.

*** מספרים מתוקנים.

בצד ההתחייבויות, שב ונתחדש הגידול בפקדונות עובר ושב, אלה עלו ב־124 מיליון ל"י, לעומת גידול בסך 33 מיליון ל"י בלבד ב־1964. הגידול הרב בפז"ק ותמ"מ מצא את ביטוייו בצד ההתחייבויות בגידול בסך 199 מיליון ל"י בפקדונות הפחות נזילים. האטה ניכרת חלה בסעיף ההון העצמי — עלייה ב־36 מיליון ל"י לעומת 59 מיליון ל"י אשתקד. כתוצאה מכך, חלה ירידה קלה במשקל ההון העצמי בסך המאזן, לרבות חשבונות מקבילים, והוא הגיע ל־4.6 אחוזים בסוף 1965, לעומת 4.7 אחוזים בסוף 1964.¹

האטה ניכרת חלה בחשבונות המקבילים — עלייה בשיעור 20 אחוזים בלבד בשנת 1965, לעומת 28 אחוזים ב־1964, בעיקר בגלל האטת הגידול בתיווך בשטרות.² ההגבלות על היקף

לוח ט"ו-16

המוסדות הבנקאיים ופניפיהם, 1955 עד 1965

(סוף התקופה)

1965	1964	1963	1962	1961	1960	1959	1958	1957	1956	1955	
3 הבנקים הגדולים											
3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	משרדים ראשיים
380	372	363	351	335	289	244	219	193	114	104	סניפים
383	375	366	354	338	292	247	222	196	117	107	סך הכול
בנקים אחרים											
24	23	23	23	23	23	22	22	22	22	21	משרדים ראשיים
204	*195	180	168	151	111	83	72	67	61	52	סניפים
228	*218	203	191	174	134	105	94	89	83	73	סך הכול
אגודות שיתופיות לאשראי											
20	23	25	26	27	29	42	52	59	93	94	משרדים ראשיים
84	79	76	72	72	60	54	48	49	79	74	סניפים
104	102	101	98	99	89	96	100	108	172	168	סך הכול
כל המוסדות הבנקאיים											
47	49	51	52	53	55	67	77	84	118	118	משרדים ראשיים
668	*646	619	591	558	460	381	339	309	254	230	סניפים
715	*695	670	643	611	515	448	416	393	372	348	סך הכול

* מספרים מתוקנים.

¹ משקל ההון העצמי במאזן, להוציא את החשבונות המקבילים, ירד מ־6.2 אחוזים בסוף 1964 ל־6.1 אחוזים בסוף 1965.

² על הסיבות לאטת הגידול בתיווך בשטרות, ראה סעיף 4 (ג), "האשראי הבנקאי לציבור" שלעיל.

**האשראי והפיקדונות של המוסדות הבנקאיים לסוגיהם, המזומנים והיתרות שלהם
בבנק ישראל ויתרת השטרות בתיווך, 1962 עד 1965**

(אחוזים)

(סוף התקופה)

סך הכול	האגודות השיתופיות לאשראי	הבנקים האחרים	3 הבנקים הגדולים	
מזומנים ויתרות בבנק ישראל				
100.0	6.2	27.7	66.1	1962
100.0	6.0	29.1	64.9	1963
100.0	6.1	27.1	66.8	1964
100.0	5.9	26.3	67.8	1965
הלוואות לציבור מהמוסדות הבנקאיים *				
100.0	8.3	22.9	68.8	1962
100.0	6.9	25.8	67.3	1963
100.0	6.1	26.2	67.7	1964
100.0	5.3	26.8	67.9	1965
פיקדונות עובר ושב במטבע ישראלי				
100.0	10.2	25.1	64.7	1962
100.0	9.4	27.4	63.2	1963
100.0	9.6	25.9	64.5	1964
100.0	9.6	26.1	64.3	1965
פיקדונות אחרים **				
100.0	5.2	23.5	71.3	1962
100.0	4.5	23.6	71.9	1963
100.0	4.2	19.5	76.3	1964
100.0	3.7	20.8	75.5	1965
שטרות בתיווך				
100.0	9.0	54.8	36.2	1962
100.0	12.5	49.0	38.5	1963
100.0	11.1	45.9	43.0	1964
100.0	12.2	42.3	45.5	1965

* לרבות אשראי לתושבי חוץ.

** לרבות פיקדונות של תושבי חוץ (סת"ח).

הערבויות היו אפקטיביות לגבי כמה מוסדות בנקאיים, אך חלק מהבנקים עדיין היה יכול להרחיב את היקף התיווך בשטרות כיוון שלא הגיע עדיין לתקרה.

לאחר שב־5 השנים האחרונות לא השתנה מספר המוסדות הבנקאיים שפעלו בארץ, גדל ב־1965 מספרם באחד, עם פתיחתו של 'בנק 'אגודת ישראל' בע"מ". לעומת זאת, חל צמצום במספר האגודות השיתופיות כיוון ששלוש אגודות התמזגו עם אגודה אחרת והפכו להיות סניפים של האחרונה. במספר הסניפים של כלל המוסדות הבנקאיים נמשך הגידול האיטי. ב־1965 נוספו 22 סניפים לעומת 27 ב־1964. כמחצית מתוספת הסניפים היתה באזורי פיתוח, כפרים ערביים ויישובים קטנים. לשלושת הבנקים הגדולים נוספו 8 סניפים ולשאר הבנקים — 9 סניפים. לאגודות השיתופיות נוספו 5 סניפים, כאשר שלושה מהם היו אגודות שהתמזגו והפכו להיות סניפים.

לא חלו שינויים רבים במשקל שלושת הבנקים הגדולים בפעילות הבנקאית בשנת 1965. חלקם בהלוואות לציבור ובפיקדונות עובר ושב לא השתנה, ואילו בסעיף פיקדונות בלתי נזילים ירד חלקם מ־76.3 ל־75.5 אחוזים. בתיווך השטרות עלה משקל שלושת הבנקים הגדולים מ־43 ל־45.5 אחוזים, חלקם של הבנקים האחרים ירד ואילו בחלקם של האגודות השיתופיות לאשראי חלה עלייה קלה. בולטת העובדה, שחלקם של שלושת הבנקים הגדולים בתיווך בשטרות נמוך בהרבה, ביחס לחלקם בסעיפים אחרים. הסיבה לכך נעוצה בעובדה, שהם נכנסו לפעילות בתחום זה בשלב מאוחר, יחסית, ובחלקם גם טרם מילאו את המכסה המותרת להם. יש גם לציין, כי שלושת הבנקים הגדולים כמעט שאינם נותנים אשראי במסגרת התיווך בשטרות ללא ערבות.

7. ההכנסות וההוצאות של המוסדות הבנקאיים

התפתחות ההכנסות וההוצאות של המוסדות הבנקאיים ב־1965 היתה שונה מכמה בחינות בהשוואה לשנה הקודמת:

א. קצב הגידול בהכנסות התפעוליות עלה שוב, לאחר האטה בולטת ב־1964. לעומת זאת, חלה ירידת־מה בגידול ההוצאות התפעוליות. כתוצאה מכך גדלו הרווחים התפעוליים של המוסדות הבנקאיים ב־25 אחוזים בערך, לאחר שירדו ב־9 אחוזים ב־1964.

ב. חלה ירידה ניכרת ברווחי ההון, במיוחד באלו הנובעים ממכירת ניירות ערך, ולעומתה היתה עלייה בהפסדי הון מאותו מקור. כתוצאה מכך ירדו רווחי ההון ב־1965 לקצת יותר ממחצית רמתם ב־1964. סך כל הרווחים של המוסדות הבנקאיים נשאר, בסיכומו של דבר, כמעט ללא שינוי. (עלייה מ־42.6 מיליון ל"י ל־42.7 מיליון ל"י).

ג. בשנת 1965 נמשכה מגמת השינוי בהרכב ההכנסות התפעוליות, אשר ניכרה עד 1963, ונעצרה ב־1964.

משקל ההכנסה מריבית על הלוואות ירד מ־45 ל־43 אחוזים, ולעומת זאת, חלה עלייה ניכרת בחלק העמלות משירותים בנקאיים בכלל ההכנסות (מ־23 ל־26 אחוזים). הגידול בהכנסה מעמלות נובע בחלקו מהעלאת תעריפי העמלות בשנת 1965 על שטרות בתיווך ושירותים אחרים. בשני סעיפי ההכנסה האחרים חלו שינויים פחות בולטים — הריבית על פיקדונות עלתה קצת במשקלה, ולעומת זאת ירד חלקו בהכנסה של ההכנסות מעסקות מטבע חוץ ומהשקעות בניירות ערך (להוציא רווחי הון).

בהרכב ההוצאות התפעוליות של המוסדות הבנקאיים חלו שינויים בולטים פחות. עלה משקל ההוצאות לתשלומי ריבית, וגם בחלקן של הוצאות השכר והתשלומים הנלווים היתה עלייה מה. לעומת זאת, פחת משקלן של ההוצאות המינהליות האחרות (חלה אף ירידה מוחלטת בסעיף חובות רעים שנמחקו). הגידול בתשלומי ריבית על פיקדונות משקף בעיקר את הצבירה המהירה של פיקדונות מן הסוגים פז"ק ותמ"מ (כנגד העלייה בסעיף הוצאה זה עומד הגידול בהכנסות מפיקדונות בבנק ישראל).

קצב עליית הוצאות השכר והתשלומים הנלווים היה נמוך במקצת ב־1965 בהשוואה לשנה

ההכנסות וההוצאות של המוסדות הבנקאיים, 1964 ו-1965

הגידול		1965	1964	1965	1964	
מ־1964 ל־1965	מ־1963 ל־1964					
(אחוזים)		(אחוזים)		(מיליוני ל"י)		
14.5	16.2	43.2	45.1	156.8	137.0	הכנסות תפעוליות
35.2	18.7	25.7	22.8	93.4	69.1	(1) ריבית על הלוואות
						(2) עמלות שירותים בנקאיים
21.6	16.5	21.1	20.8	76.6	63.0	(3) ריבית מפיקדונות בבנק ישראל ובבנקים
5.8	15.1	10.0	11.3	36.4	34.4	(4) הכנסות אחרות *
19.7	16.7	100.0	100.0	363.2	303.5	סך ההכנסות התפעוליות
20.0	22.4	39.3	39.0	129.1	107.6	הוצאות תפעוליות
22.9	17.9	44.5	43.1	146.0	118.8	(1) שכר ותשלומים גלויים
8.1	21.1	16.2	17.9	53.3	49.3	(2) ריבית על פיקדונות **
						(3) הוצאות אחרות ***
19.1	20.2	100.0	100.0	328.4	275.7	סך ההוצאות התפעוליות
25.2	-9.4	81.5	65.3	34.8	27.8	רווח תפעולי
-46.6	-6.3	18.5	34.7	7.9	14.8	רווחי הון, נטו
0.2	-8.4	100.0	100.0	42.7	42.6	סך כל הרווחים
1965	1964	1963	1962	1961		
9.6	9.2	11.8	8.2	7.5	הרווח התפעולי, באחוזים מההכנסה התפעולית	
13.3	13.0	21.3	20.7	18.3	הרווח התפעולי, באחוזים מההון העצמי ****	
16.2	19.7	32.4	29.8	23.0	סך כל הרווחים, באחוזים מההון העצמי ****	

* לרבות הכנסות מניירות ערך (להוציא רווחי הון) עסקי מטבע חוץ, נאמנות וביטוח.
 ** לרבות ריבית ועמלות על הלוואות שנתקבלו ונכיון מישנה וכן קנסות על גירעונות נזילות.
 *** לרבות הוצאות מינהליות, פחת, תרומות וחובות רעים.
 **** החישוב אינו מתייחס לבנקים שמרכזיהם בחוץ לארץ, ואין להם הון עצמי מקומי.

הקודמת—אך האטה זו שיקפה ירידה בתוספת העובדים, ולא הפחתת שיעור תוספת השכר הממוצעת לעובד. מספר העובדים הממוצע במוסדות הבנקאיים גדל ב-1965 ב-5.5 אחוזים, לעומת כ-9 אחוזים ב-1964, ויותר מ-11 אחוזים ב-1962 ו-1963. ההוצאה הממוצעת לעובד גדלה ב-13 אחוזים ב-1964 ובקרוב ל-14 אחוזים ב-1965.

הרווחיות התפעולית של המוסדות הבנקאיים גדלה ב-1965. הרווח התפעולי, לפני ניכוי מס-הכנסה, מהווה 9.6 אחוזים מן ההכנסה התפעולית (לעומת 9.2 אחוזים ב-1964). הרווח התפעולי גדל גם ביחס להון העצמי הממוצע—מ-13.0 אחוזים ב-1964 ל-13.3 אחוזים ב-1965. (קצב גידול

ההון העצמי של המוסדות הבנקאיים פחת בהרבה ב־1965, בהשוואה ל־1963 ו־1964, אך עדיין הגיע ל־19.8 אחוזים בממוצע שנתי. שיעור גידול גבוה יותר משל ההתחייבויות). לעומת זאת, ירדה הרווחיות הכוללת. סך הרווחים (כולל רווחי הון) לפני ניכוי מס־הכנסה היו 16.2 אחוזים מן ההון העצמי הממוצע, בהשוואה ל־19.7 אחוזים ב־1964. ירידה זו ברווחיות הכוללת מוסברת בירידה התלולה שחלה השנה ברווחי ההון. (בשנים 1962 עד 1964 היו רווחי ההון קרוב לשליש מסך כל הרווחים. חלקם של רווחי ההון בסך הרווחים ב־1965 ירד לחמישית, בדומה למה שהיה ב־1960 ו־1961).